

Makedonya'da Evlâd-ı Fatihân Torunları (Sorunlar-Çözüm Önerileri)

Evladı Fatihan in Macedonia (Problems-Suggestions of Solution)

Eyüp Kul¹

ÖZ

Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılmasının ardından 1991 yılında kurulan Makedonya, Balkanların küçük ülkelerinden biridir. Makedonya, barındırdığı farklı etnik ve dini nüfusun etkisi ile kurulduğu yıldan beri farklı sınıktılar ile karşı karşıya kalmış ve büyük güçlerin devreye girmesi ile imzaladığı anlaşmalar ile varlığını devam ettirmiştir. Özellikle Ohri Çerçeve Anlaşması ile yeni bir anayasal düzen kurulan ülkede, Makedonlar haricindeki nüfus da pek çok hakka sahip olmuştur. İşte bu çalışmada ülkenin aslı unsurlarından olup göçlerle nüfusu ciddi oranda azalan ve yüzyıllarca bu topraklarda Evlad-ı Fatihan olarak adlandırılan Türklerin, Makedonya Devleti kurulduktan sonra karşılaştıkları sorunlar değerlendirilmiş ve bu sorunlara karşılık geliştirilebilecek politikalar ve çözüm önerileri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Balkanlar, Makedonya, Üsküp, Ohri, Çerçeve Anlaşması, Evlad-ı Fatihan

ABSTRACT

Macedonia, which was founded in 1991 after the dissolution of the Republic of Yugoslavia, is one of the small countries of the Balkans. Macedonia has faced different problems since the year it was founded due to the influence of the different ethnic and religious populations it hosts, and has continued its existence with the agreements it signed with the intervention of the great powers. Especially in the country where a new constitutional order was established with the Ohrid Framework Agreement, the population other than the Macedonians had many rights. In this study, the problems faced by the Turks, who are one of the original elements of the country and whose population has decreased significantly with migrations and who have been called Evlad-ı Fatihan in these lands for centuries, after the establishment of the Macedonian State, are evaluated, and the policies and solutions that can be developed in response to these problems are examined.

Keywords: Balkans, Macedonia, Skopje, Ohrid, Ohrid Framework Agreement, Evlad-ı Fatihan

¹Sorumlu yazar/Corresponding author:

Eyüp Kul (Doç. Dr.),
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim
Dalı, Rize, Türkiye
E-mail: eyup.kul@erdogan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7143-3001

Başvuru/Submitted: 06.08.2022

Kabul/Accepted: 09.09.2022

Atıf/Citation: Kul, Eyüp." Makedonya'da Evlâd-ı Fatihân Torunları (Sorunlar-Çözüm Önerileri)". *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries* 11, 2 (2022): 191-221.
<https://doi.org/10.26650/jes.2022.011>

EXTENDED ABSTRACT

Macedonia, which was founded in 1991 after the dissolution of the Republic of Yugoslavia, is one of the small countries of the Balkans. The borders of today's Macedonia were conquered by the Ottoman Empire in the 14th century. In the process following this conquest policy, it has been revealed by the researches that the Turkish population was resettled in the region in a serious sense, and that the majority of the cities were composed of Turks after 150 years. On the other hand, another important effect of this dense population settlement was the economic prosperity in the region and an environment where everyone, Muslim or non-Muslim, lived in peace. However, this positive process failed. It was adversely affected by the long war period after the Battle of II. Vienna in 1683. The city of Skopje was severely hit by this devastating situation, and the negative effects of this devastating effect continued for centuries. In addition to this negative effect, Macedonian lands, which were exposed to an intense population influx with the effect of nationalism that would increase gradually at the beginning of the 19th century, continued to exist as an unshared geography. Especially the problem of sharing Macedonia, which was the biggest factor in the outbreak of the Balkan II. War, continues to exist even today. Macedonian lands became part of the The Socialist Federal Republic of Yugoslavia, which was established in January 1946 under the leadership of Josip Broz Tito upon its liberation from the Nazi occupation. However, although it was stated that he acted with a libertarian understanding, a new Turkish migration started from Macedonian lands after the murder of the members of the Yücelciler, and as of the 1952-1968 period, the number of immigrants from Macedonia reached 170,000. Macedonia, which was a part of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, which was dissolved after the death of Marshal Tito on May 4, 1980, officially declared its independence on September 17, 1991.

The biggest problem of independent Macedonia in the next period was the problems with the Albanians. These problems turned into conflicts over time, and although they did not create a situation similar to the human tragedy in Bosnia, smaller conflicts were also seen in Macedonia. The Ohrid Framework Agreement, signed as a result of the events that started in January 2001 and ended in early August, was adopted by the Macedonian Assembly on 16 November 2001. Especially in the country where a new constitutional order was established with the Ohrid Framework Agreement, the population other than the Macedonians had many rights. However, this agreement could not solve the problems in the country and the protests that started in 2016 caused the parliament to be raided and 77 people, including opposition leader Zaev, were injured. At the end of this process, a change of power took place and, as a result, it caused its approach with Greece, and with the Agreement of Prespa signed in 2018, the name of the country was changed to North Macedonia. Again, the biggest problem of Macedonia at the moment is the discussions about Macedonian historical figures and the Macedonian language, which it is experiencing with Bulgaria, and which hinders the country's entry into

the European Union. The History and Education Commission in Macedonia, created to find solutions to the problems between the two states, seeks solutions for the identities of St. Cyril and Methodius, St. Kliment Ohridski, St. Naum, Tsar Samuel and Gotse Delchev. As a matter of fact, in response to Bulgaria's thesis that the people mentioned above are Bulgarians and naturally they are a part of Bulgarian history, the Macedonian side proposes that these people be accepted as a common value.

It is possible to see the Turkish trace in terms of architectural structures and population density, no matter which city you go to in Macedonia, which has been a bundle of problems for almost 150 years. Cities such as Bitola, Ohrid, Štip, Tetovo, Kumanovo, Kriva Palanka, Kočani, Radoviš, Strumica, Prilep and Dojran, and especially the capital city of Skopje, are the settlements where these traces are more obvious.

In this study, the problems faced by the Turks, who are among the original elements of the country and whose population has decreased significantly with migrations and who have been called *Evlâd-ı Fatihan* in these lands for centuries, after the establishment of the Macedonian State, and policies and solutions that can be developed in response to these problems are examined. The problems and solutions evaluated here are based on the information obtained during time spent in Macedonia between 2011 and 2022, the comments from the people chatting and the country agenda followed on a daily basis. The problems that attracted attention during this time period were determined under 20 headings and solution suggestions were given under the title of the problem. It is hoped that the information given here will guide our compatriots, one of the essential elements of Macedonia, to build a better future.

Giriş

Balkanlarda Türk varlığı Osmanlıdan çok öncelere dayanmaktadır. Nitekim başta Avrupa Hunları olmak üzere Avar, Bulgar, Sabar, Hazar, Peçenek, Uz (Oğuz) ve Kuman-Kıpçak gibi Türk boylarının bölgedeki faaliyetleri bilinmektedir.¹ Bu varoluşun en açık delillerinden biri, hiç kuşkusuz günümüzde Makedonya sınırları içinde yer alan Kumanova şehridir.

Osmanlı Türkleri de 1352 yılından itibaren Gelibolu'ya geçerek Balkan siyasetinde yerini almıştır. Sultan I. Murat, daha şehzadeligi sırasında Edirne'yi zapt ettiği (1361) gibi² daha sonraki süreçte Sofya merkezli fetih siyasetini Balkan coğrafyasında sağ, orta ve sol kol olmak üzere üç yönde devam ettirmiştir.³ Osmanlılar bu fetih siyaseti sırasında günümüz Makedonya'ya bağlı İştib, Manastır, Pirlpe, Ohri'yi ele geçirirken,⁴ I. Kosova Savaşı'ndan sonra günümüzde Makedonya'sının başkenti olan Üsküp'ü de 6 Ocak 1392 tarihinde fethetmiştir.⁵

Aslında bu fetih siyasetinin, bir akın veya yağma faaliyeti olmadığı, sistemli bir iskân politikasını ile birlikte yürütüldüğü,⁶ bir taraftan Anadolu'dan Rumeli'ye gönüllü yiğitler ve bazı aşiretler üyeleri geçirilirken, diğer yandan fethedilen memleketlerdeki Hıristiyan halklardan bir kısmının Anadolu'ya nakledildiği anlaşılmaktadır.⁷ Balkanlara yapılan bu iskân faaliyeti; ordu ile birlikte gelenler, sürgün edilenler ve Yörük teşkilatı içinde yer alanlar olmak üzere üç kaynaktan beslenmiştir. Böylelikle Rumeli'deki Türk nüfusunun artırılması ve Osmanlı askeri gücünün sağlamaştırılması temin edilmiştir.⁸ Yörüklerin Rumeli'ye geçmeleri ile sayıların giderek artması askerî teşkilata bağlanarak kendilerine mahsus kanun ve nizamlarla idare edilmelerine neden olmuştur.⁹ Ancak kayıtlarda zikredilen bu Yörük grupları askeri teşkilata dâhil edilen Yörük grupları olup bu teşkilat dışında da bölgeye yerleştirilen Yörüklerin / Türkmenlerin olduğu yeni yapılan araştırmalardan öğrenilmektedir.¹⁰ Dahası bu göç faaliyeti, 14. yüzyılın ikinci yarısından sonra daha sistematik ve yoğun olarak gerçekleştirilmiş, Yörük grupları ile birlikte, köylüler ve şehirli zümreler de bu göçe katılmıştır.¹¹

- 1 Mualla Uydu Yücel, "Balkanlar'daki Türk Boylarının (Peçenek, Uz, Kuman) Sosyo-Kültürel Değişimlerinde Osmanlı'nın Rolü", *Balkanlarda İslam Medeniyeti Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliğleri*, Bükres, Romanya/1-5 Kasım 2006, (İstanbul: IRCICA Yayınları, 2011), 715.
- 2 Halil İnalçık, *İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kâyser-i Rûm Fatih Sultan Mehmed Han*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 45.
- 3 Halil İnalçık, "Rumeli", *DİA*, C. 35, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 233.
- 4 Mehmet İnaş, "Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti", *Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı*, S. 66/1, 808.
- 5 Драги Ѓорѓиев и Даниела Николова, *Скопската Османлиска Монетарница*, (Скопје: Ну Музеј На Македонија Институт За Национална Историја, 2008), 11.
- 6 Yusuf Halaçoğlu, "XVI. Yüzyılda Sosyal Ekonomik ve Demografik Bakımdan Balkanlarda Bazı Osmanlı Şehirleri", *Bellekten*, LIII/207-208 (1989), 637.
- 7 Ömer L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XIII/1-4, (1951-52), 62-63.
- 8 Halime Doğru, "Osmanlı Devleti'nin Rumeli Fetih ve İskân Siyaseti", *Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı*, S. 66/1, 804.
- 9 M. Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2008), 9-10; Mehmet İnaş, *Rumeli Yörükleri (1544-1672)*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2000), 60.
- 10 Harun Yeni, "Osmanlı Rumeli'sinde Yörük Teşkilatı, Kökeni ve Nitelikleri", *OTAM*, S. 42, Güz 2017, 203.
- 11 Levent Kayapınar, "Balkanlar'a Yapılan Türk Göçlerinde Coğrafya ve Kimliğin İzleri", *Tarih Boyunca Uluslararası Göç ve Göçmenlik*, ed. Selami Fedakâr-Arife Karadağ-Ahu Selin Erkul Yağcı, (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2020), 78.

Balkanlara Anadolu'dan gerçekleştirilen göç ile bölgede nüfus açısından büyük bir dönüşüm sağlanırken, istimalet (hoşgörü) politikası ile de bu değişim desteklenmiştir.¹² Dahası tarikat şeyhleri de, bölgedeki yerli halkın psikolojik olarak fethe hazır hale getirmesinde büyük fonksiyonlar yerine getirmiştir.¹³ Elbette bu siyasetin diğer yönü de bölgeye yerleştirilen Türkmenlerin, yeni köylerin kurulmasına ön ayak olmalarıdır.¹⁴ Nitekim günümüzde Makedonya'da yer alan şehirlerin adları olan Skopje, Tetovo, Veles, Bitola, Gevgili'ye sırasıyla Üsküp, Kalkandelen, Köprülü, Manastır, Avrethisarı gibi isimler verilirken, bazı şehirlerin adları da Türkçe okunuşa uygun hale getirilmiştir. Örneğin Ştip İştib'e, Struga Usturuga'ya, Ohrid Ohri'ye dönüştürülerek günlük kullanımda yerini almıştır.

Bu göç ile birlikte her ne kadar kırsal alanlardaki Türk nüfus azınlıkta kalsa da, bu göç ile Balkanlardaki şehirlerin fizikî yapısı ciddi bir dönüşüm gösterdiği gibi nüfus açısından da şehirlerin yoğun Türk-Müslüman nüfusu barındırdığı müşahede edilmektedir. Örneğin, 1392 yılında fetih sırasında bir kale-şehir olan Üsküp'ün, 1455 yılında yapılan tahririnde %63 olan Müslüman-Türk nüfus oranı 1569 yılında %81'e yükselmiştir.¹⁵ Benzer bir durum günümüz Makedonya-Arnavutluk sınırındaki bölgeler için de geçerli olup 1520-1540 ila 1568-1583 arasındaki nüfus dengesi, Müslümanlar lehine değişerek Müslüman nüfus 3.645'den 22.185 kişiye çıkmıştır.¹⁶

Sistemli bir iskân politikası ile Makedonya'nın her noktasına yerleştirilen Türk nüfusu, 1683 yılında gerçekleştirilen ve başarısızlıkla neticelenen II. Viyana kuşatması sonrasında ilk ciddi darbeyi almış ve dağılan Yörük teşkilatı 1691 yılında çıkarılan bir kanun ile Evlâd-ı Fatihân teşkilatına dönüştürülmüştür.¹⁷ Bu savaşın haricinde 1770'lerdeki Balkanlar'daki Ortodoks halkın özgürleştirilmesi ve Osmanlı hâkimiyetinden kurtarılması fikrinin bir Rus politikası haline gelişi, bu siyasetin bir sonucu olarak Yunanistan ile Sırbistan merkezli özerklik ve bağımsızlık girişimleri, büyük devletlerin çıkarları doğrultusunda Balkan ulus devletlerini etkileme ve yönlendirme çabaları,¹⁸ yüzyıllarca barış ve huzur içinde yaşayan bölge insanını kaosa sürüklemiştir. Bu çatışmanın acı sonucu ise başta Türkler olmak üzere bu coğrafyada yaşayan Müslüman ahalinin zorunlu göçe itilmeleridir.

12 Halil İncalcık, *Osmanlı İmparatorluğunda Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 19.

13 Mehmet İbrahim, "Eski Yugoslav Sınırları Dâhilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi", *Vakıflar Dergisi*, C. XXIV, Ankara 1994, 293.

14 İlhan Şahin vd., "Turkish Settlements In Rumelia (Bulgaria) In The 15th. And 16th. Centuries: Town And Village Population", *IJTS*, C. IV, S. 2, (1988), 25-26; Poul Hehn, "Man And The States In Serbia, From The Fourteenth To The Midnineteenth Century: A Study In Centralist And Anti-Centralist Conflict", *Balkan Studies*, S. 27/1, Thessaloniki 1986, 12.

15 Mehmet İnbaşı-Eyüp Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri: Üsküp (Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 118, 363.

16 Драги Ѓорѓиев, *Населението Во Македонско-Албанскиот Граничен Појас (XV-XVI. Век)*, (Скопје: Институт За Национална Историја, 2009), 184.

17 Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler*, 255.

18 Bilgin Çelik, *Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019), 11, 26.

Özellikle 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı, Balkanların çoğu şehrinden ciddi sayıda göçmenin, başta Üsküp olmak üzere Makedonya coğrafyasına sığınmasıdır. Ancak bölgeye yerleştirilenler için, zorlu ve çilekeş yolculuk burada da son bulmayıp Balkan savaşları ile yeni bir göç dalgası meydana gelmiştir.¹⁹ Balkan savaşlarının ortaya çıkardığı diğer bir sorun ise Ağustos 1913'de imzalanan Bükreş Antlaşması ile “*Büyük Makedonya*” olarak tarif edilen coğrafi alanın paylaşımıdır. Bu antlaşmaya göre Ege Makedonya'sı Yunanlılara, Üsküp ve Manastır'ı da içine alan Vardar Makedonya'sı Sırp'lara ve Pirin Makedonya'sı ise Bulgarlara kalmıştır.²⁰ İşte bu paylaşımın neticesinde Birinci Dünya Savaşı ve takip eden süreçte ortaya çıkan siyasi durumlar, 1 Aralık 1918 tarihinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulmasına, bu krallığın ise 1929 yılında Yugoslavya'ya dönüşmesine neden olmuştur.²¹ Krallık Diktatörlüğü olarak tarif edilen Yugoslavya Krallığı zamanında, 1931 yılında çıkarılan zorunlu ve bedelsiz istimlak hareketi Zirai Islahat (Agrar) Kanunu ile Türklerin geniş arazileri ellerinden alınıp arazi ve emlak sahibi olmaları engellenmiş, dahası vergi konulması ve zirai kotaların tespitinde Türk olanlara farklı muameleler yapılmak suretiyle ekonomik baskılar oluşturulmuştur. Nihayetinde zor durumda kalan Türkler'in büyük bir kısmı, Türkiye'ye göç etmekten başka bir çıkar yol bulamamışlardır.²²

Bu baskılar II. Dünya Savaşı sonrasında da bölgede yaşayan Müslüman-Türkler için devam etmiştir. Yugoslavya Halk Kurtuluş Antifaşist Kurulu'nun girişimleri ile 1944 yılında Vardar Makedonya'sı Nazi işgalinden kurtarılmış ve Josip Broz Tito'nun önderliğinde, Ocak 1946'da kurulan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti, Makedonya'yı da içine alan altı eşit federal birim oluşturmuştur.²³ Her ne kadar bu federal devlet yapısı içinde özgürlükçü bir sistem vaat edilmiş olsa da, Makedonya'daki Türkler, bu seferde Arnavutlaştırılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu hale bir tepki olarak ortaya çıkan Yücel Teşkilatı üyeleri, Türkçe yayın yapan Birlik Gazetesi'ni çıkardığı gibi Türkçe eğitim verecek olan Tefeyyüz Okulu'nu Üsküp'te açmış, Türkçe radyo yayını ve pek çok önemli kitabının yurtdışından getirilerek dağıtımını sağlamıştır. Ancak 1947 yılından itibaren Sosyalist rejim tarafından ülke için tehlikeli unsur olarak nitelenen teşkilat üyelerinin önde gelenlerinin idamı Makedonya Türkleri arasında toplumsal bir travma oluşturulmuştur.²⁴ Buna ilaveten Türk toplumu nezdinde yapılan baskılar, ülkede yaşayan Türkler'in yeniden göçe zorlamıştır. Sonuçları itibarıyla Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı dönemindeki uygulamaların benzeri olan ama gönüllülük çerçevesinde (!) teşvik edilen bir politika ile 1952-1968 döneminde Türkiye'ye ciddi bir nüfus göç etmiştir. Öyle ki Belgrad

19 Eyüp Kul, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) Sonrası Üsküp'e Gelen Muhacirlerin Durumu (1877-1885)”, *Anasay*, S. 8, Mayıs 2019, 17-22, 36.

20 Mehmet Hacısalihoğlu, “Makedonya”, *DİA*, C. 27, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 441.

21 Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995), 425-429.

22 Halim Çavuşoğlu, “Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri”, *Bilig*, S. 41, Bahar 2007, 140.

23 Hacısalihoğlu, “Makedonya”, 442.

24 Berrin Çalışkan, “1953 Göçü Sonrası Yücelcilerin Memleket/Yugoslavya ve Ana Vatan/Türkiye Algıları”, *İnsan ve Toplum*, 4 (8), 2014, 141-143.

Türk Büyükelçiliği'nin girişimleri ile 5 Ocak 1950 tarihinde Yugoslavya ile yapılan ve 1953 yılının Nisan ayında imzalanan Türklerin Tahliyesi Anlaşması ile sadece Türkler değil, isteyen her bir Müslüman'ın göç etmesine izin verilmiştir.²⁵ Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na ait belgelerden 1952-1968 dönemi itibariyle Makedonya'dan gelen göçmenlerin sayısının 170 bine yakın olduğu öğrenilmektedir.²⁶

Mareşal Tito'nun 4 Mayıs 1980'de hayatını kaybetmesi, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin dağılmasının en büyük nedenidir.²⁷ Aslında Yugoslavya, karmaşık etnik yapısı ve kendine özgü geliştirdiği politikaları sayesinde, çevresindeki çağdaş devletler ile kıyas edildiğinde, pek çok olumlu özellik barındırıyordu. Ancak bu yaklaşım federal yapı içindeki uluslara sağlanan her türlü siyasi ve ekonomik ayrıcalıklar, ulusçuluğun gelişmesine mani olmadığı gibi aksine zamanla tersine onu besleyen kaynaklardan biri haline dönüşmüştü²⁸ ve bunun neticesinde Yugoslavya'nın dağılma süreci hızlanmıştır.

1. Makedonya'nın Bağımsızlık Süreci Ve Günümüze Kadar Gelişen Olaylar

Makedonya Parlamentosu, 17 Eylül 1991'de yapmış olduğu toplantıda, referandumda alınan bağımsızlık kararını onaylamıştır.²⁹ Kuruluş süreci sıkıntılarla geçmiş olmakla birlikte Türkiye, 6 Şubat 1992 tarihinde Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'le birlikte Makedonya'ya karşılıklı olarak tanıyarak tam diplomatik ilişki kurmuştur. Yunanistan'ın tüm itirazlarına rağmen Türkiye, bu yeni devleti Makedonya Cumhuriyeti olarak kabul etmiştir.³⁰

Bağımsız Makedonya'nın bundan sonraki süreçte en büyük sıkıntısı ise Arnavutlarla yaşadığı sorunlar olmuştur. Öyle ki bu problemler zaman içinde çatışmaya dönüşmüş, her ne kadar Bosna'da yaşanan insanlık dramına benzer bir hal oluşturmamakla birlikte Makedonya'da da daha ufak çaplı çatışmalar görülmüştür. Arnavutlar tarafından 2001 yılı Ocak ayı içinde başlatılan ve Ağustos başlarında sona eren olayların sonucunda imzalanan Ohri Çerçeve Anlaşması, 16 Kasım 2001 tarihinde Makedonya Meclisi tarafından kabul edilmiştir.³¹

25 Salim Kerimi, "Иселувањето На Турците Беше Планско И Систематско", Erişim 27 Ocak 2021. www.salimblog.wordpress.com/2017/02/17/иселувањето-на-турците-беше-планско-и/.

26 Aynı belgelerde göçmen sayısı 1960'ta 150 bin iken, 1963'te 165 bine, 1968'de ise 170 bine yükselmiştir. Çavuşoğlu, "Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri", 167.

27 Tahir Kodal, "Makedonya'nın Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/29 (2014-Güz), 379-380.

28 İlhan Uzgel, "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 47/1 (1992), 217-218.

29 Kodal, "Makedonya'nın Bağımsızlığını Kazanması", 384.

30 Volkan Tatar, *Eski Yugoslavya'da Yeni Devletler: Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler*, Doktora Tezi, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 252; İnan Yıldırımıldal, "Yugoslavya'nın Dağılması Sürecinde Türkiye'nin Uluslararası Örgütleri Krize Yönlendirme Çabaları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 20/3 (2018), 428.

31 Ohri Çerçeve Anlaşması için bkz., *Одлука За Прогласување На Амандманите IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII u XVIII На Уставот На Република Македонија*, (Скопје: Република Северна Македонија Министерство За Локална Самоупава, 16 Ноември 2001), Erişim: 6 Şubat 2021. <http://mls.gov.mk/images/laws/zakoni/Odluka%20za%20proglasuvanje%20na%20Amamdanite%20IV,%20V,%20VI,%20VII,%20%20VIII,%20IX,%20X,%20XI,%20XII,%20XIII,%20XIV,%20XV,%20XVI,%20XVII%20i%20XVIII%20na%20Ustavot%20na%20RM.pdf>.

Tablo 1. 2001 Yılı İçinde Yaşanan Olaylar ve Sonuçları³²		
Tarih	Olay	Sonuç
22 Ocak 2001	Kalkandelen Tearsa köyünde polis karakoluna bombalı saldırı	1 Makedon polisi ölü, biri ağır iki Makedon polisi yaralı
26 Ocak 2001	Üsküp-Kırçova tren hattına saldırı	
-	Tanuşevsi saldırısı	
28 Ocak 2001	Sırbistan-Makedonya sınırı yakınlarındaki Makedonya sınır güvenliğine silahlı saldırı	
17 Şubat 2001 ve devamı	Kosovalı Arnavutların Kosova sınırındaki Makedon güçlerine saldırısı ve Tanusevçi köyünü ele geçirmeleri	
4 Mart 2001 ve devamı	Kosova ile Makedonya sınırındaki Tanusevçi yakınlarında çıkan çatışma ve köyün geri alınması	3 Makedon askeri ölü
Mart 2001 ortaları	Kalkandelen'de Arnavut Kurtuluş Ordusu (UÇK) ve Makedon silahlı kuvvetlerinin çatışmaları	
16-19 Mart 2001	Kalkandelen kale mevkiinde şiddetli çatışmalar	
20 Mart 2001	Kalkandelen'e tank sevkiyatı	
22 Mart 2001	Kalkandelen merkezde iki Arnavut'un kullandığı arabanın durdurulmak istenmesi üzerine el bombası atılması sonucu çıkan çatışma	Arabadaki iki kişinin ölümü
6 Nisan 2001	Kalkandelen çıkışı Poroy köyünde Makedon güvenlik güçlerinin operasyonu	20 kişi yaralı, 35 kişi gözlem altına alındı
28 Nisan 2001	Kalkandelen yakınlarında UÇK tarafından çıkan çatışma	8 Makedon askeri ölü, ikisi yaralı
1 Mayıs 2001	8 Makedon askeri ölü, ikisi yaralı olması üzerine Manastır'da Arnavutlara ait dükkânlara saldırı	
3 Mayıs 2001	Kumanova yakınında bir köyde saldırı	3 Makedon askeri ölü, biri kaçırıldı
23 Mayıs 2001	Kalkandelen bölgesinde çatışma	7 polis yaralı
6 Haziran 2001	Kalkandelen'de çatışma	5 asker ölü
9 Haziran 2001	UÇK'nın Araçinova'yı kontrol altına alması	
14 Haziran 2001	27 Haziran'a kadar sürmesi hedeflenen Makedon ordusu ile silahlı Arnavut gruplar arasında ateşkes	
22 Haziran 2001	Araçinova'ya Makedon ordusunun harekâtı	Arnavut tarafı iddiası: 3 sivil ölü Makedon tarafı iddiası: 3 polis ölü, 27 asker yaralı

32 Güner Şabani, *2001 Makedonya Etnik Çatışması ve Çözümü: Çerçeve Anlaşmasına Giden Süreç*, Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 55-69. Tablo hali tarafımdan oluşturulmuştur.

27 Haziran	Araçinova'daki olaylara tepki olarak binlerce Makedon milliyetçisinin parlamentoyu basması, ABD öncülüğünde Arnavutların Araniçovo köyünden tahliye edildikten sonra Nikuştak köyüne saldırıları	
22-24 Temmuz 2001	Kalkandelen yakınlarında pek çok köyde yaşanan çatışmalar	
7 Ağustos 2001	Kalkandelen ve Kumanova'da çatışmalar	

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Arnavutların başlattığı olaylar, çatışmalara dönüşerek çoğunlukla polis ve askerlerden oluşan ama sivillerin de dâhil olduğu çok sayıda kişinin hayatını kaybetmesi ile neticelenmiştir. Haziran ayı başında Makedon hükümetinin siyasi bir çözüm bulunması amacıyla yaptığı girişimler, bir yandan çatışma, öte yandan barış görüşmeleri şeklinde Ağustos ortalarına kadar devam etmiştir.

Her ne kadar Ohri Çerçeve Anlaşması, ülkede bir rahatlama sağlamış olsa da sorunları tamamen ortadan kaldırdığı söylenemez. Nitekim 2015 yılında patlak veren siyasi kriz Cumhurbaşkanı Gjorge Ivanov'un hükümeti kurma yetkisini Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği (SDSM) Başkanı Zoran Zaev'e vermemesi ile tırmanmış, neticede Makedon milliyetçileri meclisi basarak başta Zaev olmak üzere Arnavut azınlıkların lideri ve 22 polisin de bulunduğu toplam 77 kişinin yaralanmasına sebep olmuştur.³³ Dahası bu uzun süreç 11 Kasım 2018 tarihinde ülkenin önemli ikinci partisi başkanı Nikola Gruevski'nin ülkeyi terk etmesi ile başka bir safhaya taşınmıştır.³⁴ Nitekim bu olaylar şahsımın da Üsküp'te bulunduğu döneme denk gelmiş, kış aylarına rastlamasına ve ciddi soğuklara rağmen, büyük kalabalıklar eşliğinde uzun protestolara, ülkede ciddi cepheleşmelere, hatta Arnavutlar arasında silahlı çatışma ihtimalinin değerlendirilmesine neden olmuştur.

Dahası Makedonya'daki sorunları sadece siyasi arenada yaşanan problemler olarak da değerlendirmemek gerekmektedir. Zaev'in iktidara gelişi ile devletin resmi adı başta olmak üzere Makedon tarihi ve Makedon dili konularındaki tartışmaların fitilini ateşlenmiş, bu tartışmalar Makedonya'nın, bir yandan Yunanistan, öte yandan Bulgaristan ile masaya oturmasını kaçınılmaz kılmıştır. Özellikle isim konusunda Yunanistan ile yaşanan gerilimler, Yunanistan ile Makedonya arasında 17 Haziran 2018 tarihli Prespa Anlaşması ile sonuçlandırılmış, bu anlaşma ile devletin ismi Kuzey Makedonya Cumhuriyeti (Република Северна Македонија)

33 Deutsche Welle Türkçe, "Makedonya'da Protestocular Meclis'i Bastı", Erişim 29 Ocak 2021. <https://www.dw.com/tr/makedonyada-protestocular-meclisi-bast%C4%B1/a-38622852>.

34 Deutsche Welle Türkçe, "Sığınmacı Gruevski ve yeni Balkan Rotası", Erişim 29 Ocak 2021. <https://www.dw.com/tr/s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1-gruevski-ve-yeni-balkan-rotas%C4%B1/a-46364969>.

olarak değiştirilmiş³⁵ ve bu isim değişikliği üzerine Makedonya, NATO'ya kabul edilmiştir.³⁶ Yine Makedonya'nın hâlihazırda en büyük sorunu ise Bulgaristan ile yaşadığı ve ülkenin Avrupa Birliği'ne girmesine engel teşkil eden Makedon tarihi şahsiyetleri ve Makedon dili hususlarındaki tartışmalardır. İki devlet arasındaki sorunlara çözüm bulunması için oluşturulan Tarih ve Eğitim Komisyonu, Aziz Kiril ve Metodiy, Aziz Kliment, Aziz Naum, Çar Samoil ile Gotse Delçev'in kimlikleri hususlarında çözüm aramaktadır. Nitekim Bulgaristan'ın yukarıda ifade edilen kişilerin Bulgar olduğu ve doğal olarak Bulgar tarihin bir parçası oldukları tezine karşılık Makedon tarafı, bu kişilerin ortak değer olarak kabul edilmesini teklif etmektedir. Yine Bulgar tarafı, Makedonca diye bir dil bulunmadığını, bu dilin aslında Bulgarca olduğu iddiasındadır.³⁷ Üstelik basından takip edildiği üzere bu konularda yirmiye yakın toplantı yapılmakla birlikte hala daha bir neticeye varılamamıştır. Bu dış sorunlar yanında ülke içinde yaşanan en büyük sorun ise ülkedeki nüfusun ne kadar olduğu ve bu nüfusunun hangi etnik dağılıma sahip olduğu konusudur. Nüfus sayımının 1-21 Nisan 2021 tarihleri yapılması meclis onayı ile kabul edilmiş³⁸ olmasına rağmen yaşanan tartışmalar üzerine, nüfus sayımı 2021 sonbaharına ertelenmiştir. Makedonya'da yaşayan Türkler, bu gelişme üzerine 5 Mart 2021 tarihinde Kuzey Makedonya Türkleri Sayım Çalıştayı adı altında bir araya gelerek bazı kararlar almıştır. Bu kararlar arasında en dikkati çekenini ise Türklerin ülke nüfusunun en az %7'sini oluşturdukları ve bu orandan aşağı bir rakamı kabul etmeyecekleridir.³⁹ Böyle bir oranın Makedonya'da yaşayan Türklere temsiliyet noktasında büyük katkı sunacağı kesindir. Ancak sonbaharda yapılan sayım sonuçları Türkler için hayal kırıklığı doğurmuştur ve beklentinin

35 Vassilis Pergants, "The Meaning And Effects Of Erga Omnes Within The Prespa Agreement of 17 June 2018 Between Greece And North Macedonia", Erişim 29 Ocak 2021. <http://www.qil-qdi.org/the-prespa-agreement-between-greece-and-north-macedonia-and-the-settlement-of-the-name-dispute-of-objective-regimes-erga-omnes-obligations-and-treaty-effects-on-third-parties/>.

36 Bu anlaşmanın ardından eski Yunanistan Başbakanı Aleksis Çipras'ın Üsküp ziyareti kapsamında imzalanan ve Yunanistan'a, Makedonya'nın hava sahasını gözetme hakkı tanıyan anlaşma da isim değişikliğine dayanmaktadır. Yeni Balkan Gazetesi, "Kuzey Makedonya'nın Hava Sahasını Yunanlar Gözetecek", Erişim 29 Ocak 2021. <http://yenibalkan.com/tr/makedonya/kuzey-makedonya-nin-hava-sahasini-yunanlar-gozetecek>.

37 Yeni Balkan Gazetesi, "Makedon ve Bulgar Tarihçiler Çözüm Arayışında", Erişim 29 Ocak 2021, <http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/makedon-ve-bulgar-tarihciler-cozum-arayisinda>.

38 Yeni Balkan Gazetesi, "Nüfus Sayımı Yasası Meclisten Geçti", Erişim 29 Ocak 2021. <http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/nufus-sayimi-yasasi-meclisten-gecti>.

39 Yeni Balkan Gazetesi, "Kuzey Makedonya Türkleri Sayım Değerlendirme Çalıştayı 2021", Erişim 20 Nisan 2021. <http://yenibalkan.com/tr/gundem/kuzey-makedonya-turkleri-sayim-degerlendirme-calistayi-2021>.

aksine Türkler, diaspora ile birlikte ülke nüfusunun %3.98'ini oluşturduğu açıklanmıştır.⁴⁰ Ancak bu son sayımda ülkedeki tartışmaları sona erdirememiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında bu makalenin konusu olan Makedonya, Osmanlı iktidarının sonlanmasını müteakip farklı devlet ve milletler tarafından idare edilmiş, bu süreç zarfında en büyük sıkıntıyı Müslüman ve Türk nüfus yaşamıştır. Neredeyse 150 yıllık bir sorun yumağı halinde bulunan Makedonya, tüm yaşananlara rağmen, Yahya Kemal Beyatlı'nın da ifade ettiği üzere, bizden bir parça olmaya devam etmektedir. Şöyle ki günümüzde Makedonya'nın hangi şehrine gidilirse gidilsin gerek mimari yapılar, gerekse nüfus kesafeti açısından Türk izi görmek mümkündür. Başta başkent Üsküp olmak üzere Manastır, Ohri, İştib, Kalkandelen, Gostivar, Kumanova, Eğridere, Koçana, Radoviş, Ustorumca, Pirlepe, Doyran gibi şehirler, bu izlerin daha bariz olduğu yerleşim yerleridir. Nitekim Üsküp, Türk çarşısı ve dinî-iktisadî yapıları ile ön plana çıkarken; sadece Üsküp değil, eski çarşısı ve Safranbolu ev tipleri ile Ohri; eski çarşısı ve camileri ile Manastır; Saat kulesi ve camisi ile Gostivar; çoğu yıkılmakla birlikte belki de Balkanlarda yer alan camilerinin en güzeli olarak nitelenebilecek Alaca Camii ve Balkanların en büyük tekkesi Harabati Baba ile Kalkandelen; meydana birkaç eseri ayakta kalmış olan Pirlepe; Otinya Nehri kenarında hala aktif olarak kullanılan Ana Kadın Camii, bedesteni ve neredeyse yıkılmaya yüz tutan Hüsameddin Paşa Camii ile İştib; Doyran Gölü'ne nazır kule ve hamamı ile Doyran; Evlâd-ı Fatihân nüfusunun kesafeti ile Radoviş; nadir Türk eserleri ayakta kalmakla birlikte kendine has yapısı ile Ustorumca; Evrenos Gazi'nin babası Prangı İsa Bey'e ait olduğu ifade edilen neredeyse harap haldeki türbe ile Konçe; Makedonya'yı Anadolu'dan ayırt edilemeyecek bir hale sokmakta, görsel olarak bir Türk-İslam beldesi gibi Balkanlarda Türk kimliğini yaşatmaya devam etmektedir.

Bu satırların yazarı Makedonya'da bulunduğu süre zarfında, Makedonya'daki Türk nüfus (Torbeş / Türkbaş nüfusu da bu kategoriye dâhil edilmiştir) ile kendisini Türk olarak ifade etsin veyahut etmesin, Arnavutlar, Romenler, Boşnaklar başta olmak üzere Müslümanlarla ve Hıristiyan dinine mensup kişilerle (Makedon, Sırp) görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler, sohbetler ve tartışmalar, adı geçen grupların bazen evlerine misafir olunmak

40 Yeni Balkan Gazetesi, "2021 Nüfus Sayımı: Türkler, Makedonya nüfusun yüzde 3,86'sını oluşturuyor", Erişim 26 Ağustos 2022. [https://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf](https://yenibalkan.com/tr/gundem/2021-nufus-sayimi-turkler-makedonya-nufusun-yuzde-3-86-sini-olusturuyor#:~:text=%C4%B0statistik%20kurumunun%20a%C3%A7%C4%B1klad%C4%B1%C4%9F%C4%B1%202021%20N%C3%BCfus,T%C3%BCrklerin%20oran%C4%B1%20y%C3%BCzde%203%2C98.Makedonya Cumhuriyeti'nde 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 1994 ve 2002 yıllarında olmak üzere sekiz nüfus sayımı yapılmıştır. 2002 sayıma göre ülke nüfusu 2.022.547 kişidir. Bunlardan 1.297.981 kişi Makedon, 509.083 kişi Arnavut, 77.959 kişi Türk, 53.879 kişi Roman, 9.695 kişi Ulah, 35.939 kişi Sırp, 17.018 kişi Boşnak ve 20.993 kişi ise diğer kategori de kayıtlıdır. <i>Попис На Населението Домаќинствата и Становите Во Република Македонија 2002</i>, (Скопје: Република Македонија Државен Завод За Статистика, Мај 2005), Erişim 6 Şubat 2021, s.34. <a href=). 2021 yılı nüfus sayımında ise ülke nüfusu 2.097.319 kişi olup bunlardan 1.137.030 kişi Makedon, 619.187 kişi Arnavut ve onları takip eden Türklerin nüfusu ise 83.443 kişidir. *Попис На Населението, Домаќинствата И Становите Во Република Северна Македонија, 2021 - Прв Сет На Податоци*, (Скопје: Република Северна Македонија Државен Завод За Статистика, 2021), Erişim 26 Ağustos 2022. <https://www.stat.gov.mk/pdf/2022/2.1.22.10Popis-mk-en.pdf>, s.5.

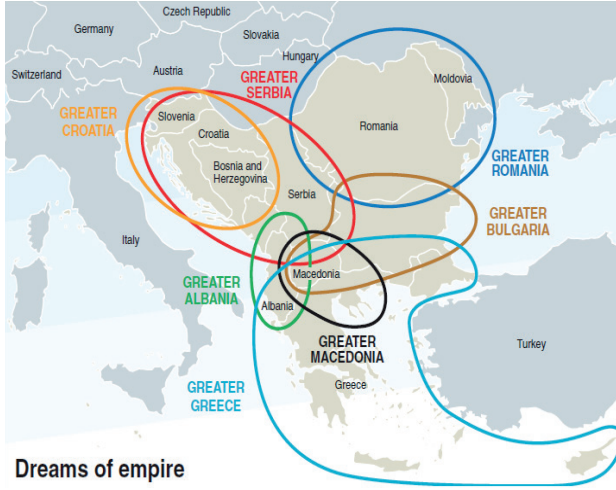
suretiyle, bazen dışarıda bir kafede buluşma tarzında ve bazen de çalıştıkları mekânlarda ziyaretler çerçevesinde yerine getirilmiştir. İlki doktora çalışmaları kapsamında 2011 ve 2012 yıllarında bir ay, ikincisi 5 Ekim 2016-5 Ağustos 2017 tarihleri arasında on ay, üçüncüsü ise 15 Haziran 2018-15 Eylül 2018 tarihleri arasında üç ay olmak üzere Makedonya'da ikamet edilmiş, dahası Kardeş Okul Projesi, araştırma-inceleme gezileri, diğer akademik faaliyetler, tatil gibi etkinlikler çerçevesinde kısa gezilerle de Makedonya'da kalmıştır. Öyle ki bu ikamet ve kısa süreli geziler zarfında Makedonya'daki Berova ve Kalavarçi haricinde küçük-büyük tüm şehirlere gidilmiştir. Batı Makedonya'da yer alan Jupa ve Jupa'ya bağlı köylere, Doğu Makedonya'da Ağlar Dağlar bölgesinde bulunan köy ve mezralara, Valandova'da yer alan köylere birer kez seyahat edilmiş, pek çok kez Radoviş ve köyleri ziyaret edilerek buradaki soydaşlara misafir olunmuştur. Bunların haricinde Usturumca'da yerleşik gayrimüslimlerin davetleri de geri çevrilmemiş, evlerine misafir olunarak sohbet etme fırsatı yakalanmıştır. Burada değerlendirilen sorunlar ve çözüm önerileri, Makedonya'da geçirilen zaman içinde edinilen bilgilere, sohbet yapılan kişilerden çıkarılan yorumlara ve günlük olarak takip edilen ülke gündemine dayanmaktadır.

2. Makedonya'da Yaşayan Türklerin Sorunları ve Çözüm Önerileri

Balkan kelimesi Türkçe bir kelime olup dağ anlamına gelmektedir. Nitekim Balkanlar, Avrupa ve Asya arasında köprü veya bir kavşak, bir halk salatası veya karışım potası, Avrupa'da bir barut fiçisi veya bir düello alanı gibi şekillerde tarif edilmektedir.⁴¹ Ancak hemen hemen tüm bölge uzmanlarınca dile getirilen Makedon salatası, Irklar müzesi, Barut fiçisi, Balkanlar'ın kalbi gibi sıfatlar,⁴² özellikle Makedonya kesimini ifade etmek için yerinde tanımlamalardır.

41 Castellan, *Balkanların Tarihi*, 15.

42 Halim Çavuşoğlu, "Yugoslavya-Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-67 Kitleli Göçü ve Bursa'daki Göçmen Kesimi", *Mülkiye Dergisi*, C. 30/251 (2006), 155.

Dreams of empire

Harita 1. Balkanlarda Küçük Devletler, Büyük Hayaller⁴³

Aslında adı ne olursa olsun yukarıda yapılan tarifler ile buradaki haritada da görüldüğü üzere, etnik (Makedon, Arnavut, Türk / Torbeş-Türkbaş, Sırp, Bulgar, Yunan, Ulah, Çingene / Kıptı), dinî (Ortodoks, Müslüman, Katolik, Yahudi) ve kültürel bakımından (Slav, Yunan, Müslüman Türkler ve diğerleri) Makedonya, özelde Balkanların aynasıdır. Büyük Romanya ve Büyük Hırvatistan idealleri sayılmazsa, bütün Balkan devletlerinin hedeflediği topraklar, yani küçük devletler büyük imparatorluk hayalleri, Makedonya üzerinde kesişmektedir. Bu hal sadece Balkanlı milletler için değil, aynı zamanda bölge üzerinde hâkimiyet tesis etme niyetindeki büyük güçlerin mücadele sahasını ortaya koymasından da dikkate değerdir. Bu doğrultuda iç ve dış kaynaklı sorunlar ekseninde Makedonya’da yaşayan Türklerin sorunları ve bu sorunlara karşı yürütülebilecek çözümler aşağıda sunulmuştur.

2.1. Irk / Din Ayrımcılığı ve Bunun Sonucunda Ortaya Çıkan Aidiyet Sorunu

Yapılan bir araştırmaya göre Makedonya Devleti, Makedonya’da yaşayan ve içinde Türklerinde yer aldığı Müslüman nüfus için aidiyet hissedilmeyen bir ülkedir.⁴⁴ 16 Temmuz 2018 tarihinde Üsküp’te bindiğim bir taksi şoförü, arabasının torpidosundan Türk bayrağını çıkarıp şahsıma göstererek, Türk bayrağını her sabah öperek işe başladığını, onun için ölmeye

43 http://mondediplo.com/IMG/pdf/LMDfeb08_Map2.pdf, Erişim 5 Şubat 2021; karşıla, Ali Yiğit, “Balkan Yarımadası’nın Beşeri ve Coğrafya Özellikleri ve Türk ve/veya Müslüman Nüfus Varlığı”, *Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı*, S. 66/1, Mart-Haziran 2015, 970.

44 Ankete iştirak eden 987 Türk denekten 568’i (%38,7), günümüzde Makedonya’daki Müslümanların etnik kimliği (ırk ayrımcılığı) ile ilgili problemleri var olduğunu ifade etmiş, 265 kişi (%18) kısmen, 105 kişi yani %7,1’lik oran ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Olmadığını söyleyenlerin sayısı ise sadece 49 kişidir ve bunun oranı ise %3,3’e denk gelmektedir. Mehmet Dalkılıç, “2001 Ohri Çerçeve Anlaşması Sonrası Makedonya’da Sürdürülebilir Etnik Barış ve Politik Bütünlük Sağlanması Bağlamında Türkiye’nin Rolü”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/1 (2018), 98.

hazır olduğunu ve bunu yaparak mutlu olduğunu ifade etmiştir. Aslında bu halet-i ruhiyenin arka planı, Makedonya Cumhuriyeti'ne ait bir vatandaş olamamak ve nihayetinde bir Türk için aidiyet beslenen ülke olarak görülen Türkiye'ye göç etme beklentisidir.

Makedonya'da sokakları bu gerçeğin açık delilleri ile doludur. Ülkenin pek çok şehrinde ve köyünde Makedon bayrağının yanı sıra Arnavut ve Türk bayrakları dalgalanmaktadır. Öte yandan Üsküp'ün Çayır semtinde, yani Müslümanların yoğun olarak yaşadığı kısımda, “Çair is not Macedonia” (Çayır, Makedonya Değildir)⁴⁵ ile tarihi Türk okulu Tefeyyüz duvarına yazılan “Shkupi eshte shqiperi”⁴⁶ (Üsküp, Arnavutluktur) şeklindeki yazılar Arnavut nüfusunun aidiyet sorunu ile yakından ilişkilidir. Son zamanlarda Üsküp'teki duvarlarda Göktürk alfabesi ile kaleme alınan Türk yazıları göze çarparken, Makedonların ağırlıklı olarak yaşadığı yerlerde ise “Македонија На Македониште”⁴⁷ (Makedonya, Makedonlarıdır) cümlesi duvarları süslemektedir.

Kuruşova Manifestosu'nda “Çünkü dedelerimizden bu yana bu topraklarda kardeş gibi yaşıyoruz, biz sizi, bizimkiler olarak görüyoruz ve sonsuza dek bizimkiler gibi kalmanızı istiyoruz”⁴⁸ şeklinde yer bulan yaklaşımın Makedonya özelinde kâğıt üzerinde kaldığı su götürmez bir gerçektir. Bu durumun en büyük nedeni, etnik ve dinî farklılıkların tetiklediği gerçek bir siyasi temsiliyetin mevcut olmamasıdır. Her ne kadar Makedonlar ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturmakla birlikte, ülkedeki gerçek nüfus oranı hususunda ciddi tartışmalar bulunmaktadır. Ülke anayasasına göre, nüfusun %20'sinin konuştuğu başka bir dil, ilgili şehirde resmi dil olabilmekte ve o dilin alfabesi de resmi yazışmalarda kullanılabilir. ⁴⁹ Bununla birlikte Makedon devletinin aldığı kararlar, Türk kökenli vatandaşların ağırlıklı olduğu belediye seçim bölgeleri, başka bir belediye sahasına bağlanmak suretiyle Türk nüfusunun sayısal olarak %20'lik dilime erişmesi engellenmekte, bu da temsiliyet noktasında ciddi sıkıntılar oluşturmaktadır.⁵⁰ Nitekim Radoviş-İnyevo-Konçe belediyelerinde yaşananlar buna açık delildir. Önce İnyevo Belediyesi kaldırılarak ona bağlı köylerin bir kısmı Radoviş'e, bir kısmı ise Konçe Belediyesi'ne bağlanmak suretiyle idarenin Makedonlar elinde kalması temin edilmiştir.

45 Dalkılıç, “Etnik Barış ve Politik Bütünlük Sağlanması Bağlamında Türkiye'nin Rolü”, 101.

46 Tamga Türk, “Üsküp'te İrkçi Saldırıya Uğrayan Türk Okulunun Duvarı Boyandı”, Erişim 6 Şubat 2021. <https://www.tamgatürk.com/haber/uskupte-irkci-saldiriya-ugrayan-turk-okulunun-duvari-boyandi-17221.html>.

47 Yeni Balkan Gazetesi, “Tarihi Bezistende ‘Makedonya Makedonlarıdır’ Yazısı”, Erişim 6 Şubat 2021. <http://yenibalkan.com/tr/makedonya/tarihi-bezistende-makedonya-makedonlarindir-yazisi>.

48 Bilyana P. Netkova, “Makedonya Cumhuriyeti Anayasasına Göre Milliyetlerin Durum ve Hakları”, çev. Erol Tufan, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları* Dergisi, S. 12 (1998), 208.

49 Амандман VII'ye (Amandman VII) bakınız. *Одлука За Прогласување На Амандманите IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII u XVIII На Уставот На Република Македонија*, (Скопје: Република Северна Македонија Министерство За Локална Самоупава, 16 Ноември 2001), Erişim 6 Şubat 2021. <http://mks.gov.mk/images/laws/zakoni/Odluka%20za%20proglasuvanje%20na%20Amamdmanite%20IV,%20V,%20VI,%20VII,%20VIII,%20IX,%20X,%20XI,%20XII,%20XIII,%20XIV,%20XV,%20XVI,%20XVII,%20XVIII%20na%20Ustavot%20na%20ORM.pdf>.

50 Yapılan bir araştırmaya katılan 1469 kişiden 949'u, yani %64,6'sı etnik ayrımcılığın en çok belediyelerde yapıldığını ifade etmiştir. Dalkılıç, “Etnik Barış ve Politik Bütünlük Sağlanması Bağlamında Türkiye'nin Rolü”, 105.

Bu da Türk toplumu nezdinde ikinci sınıf vatandaş olma düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Makedonya’da yaşamaktan mutlu ve Makedonya bünyesinde bir gelecek gören soydaşlar için Makedon hükümeti ile birlikte çözüm arayışı sağlanmalıdır.

Bu hususa ilave edilecek bir nokta da neredeyse 10 yıldır Makedonya’da yaşayan Türklere, Türkiye vatandaşlığı verilmemesi meselesidir. Kendisini Makedonya yerine Türkiye’ye ait hisseden, arabasının torpido gözündeki, köyünde ve evinde Türk bayrağı taşıyan ama Makedonya’da hayatını idame ettiren Türklere, Türkiye vatandaşlığı verilebilir. Bu noktada Makedonya’daki Türkleri, Türkiye’ye getirmek nüfus kaybı olarak düşünülüyor ise de buna verilebilecek cevap elbette vardır. Makedon vatandaşı bazı Türklerin, yasal süreleri çok aşmış olmakla birlikte yıllardır Türkiye’de yaşadığı bu satırların yazarının çokça şahit olduğu hususlardandır. Bu durumun yasal bir çerçeveye kavuşturulması önemli olduğu kadar, aidiyet noktasında da dikkate alınması gereken bir husus olduğu açıktır.

2.2. Türk Köylerinin Hayvancılık ve Tütüncülük Dışındaki Alternatif Faaliyetlere Teşvik Edilmesi

Makedonya’da yaygın üretimi yapılan tütüncülük, başta Doğu Makedonya’da yaşayan Türkler olmak üzere Makedonya vatandaşları için önemli bir iş koludur.⁵¹ Bu noktada şu da ifade edilmelidir ki, İtalyan Ferroli firması Türkiye’nin fındık alanındaki kotasını kırabilmek adına, coğrafi şartların da uygunluğundan istifade ederek, bölgede fındık fidanı dikimi projesini hayata geçirmiştir. Bu hamlenin boşa çıkarılması amacıyla insanların geçimi için Makedonya’daki verimli araziler üzerinde farklı meyve yetiştiriciliği ve fidan dağıtımı yapılmalı, daha farklı tarım ürünleri için teşvik politikaları geliştirilmelidir. Ancak bu tedbirlerin karşı bir hamle olarak değil de önceden planlanması yerinde olacaktır.

2.3. Türkçe Bayramı Kutlamaları Sırasında Yapılan Etkinlikler

21 Aralık Makedonya Türkleri Türkçe Bayramı (21 Декември Ден Да Наставата На Турците Македонија), Makedonya Anayasası’nda, Ohri Çerçeve Anlaşması doğrultusunda koyulan ek madde ile garanti altına alınmıştır.⁵² Özellikle bu bayram çerçevesinde gerek Türkiye gerekse Makedonya’da yaşayan Türklerin katılımlarıyla programlar düzenlenmektedir. Bir milletin varlığını devam ettirmesi için olmazsa olmazlardan biri olan dilin, en azından bir gün bile olsa bazı programlar ile kutlanması önem arz etmektedir. Keza bu kutlamalara Türkiye’den

51 TİKA tarafından Koçana bölgesinde dünyaca ünlü Koçana pirinci için destekler verilmiş, ceviz ve diğer fidanların dağıtımı yapılmıştır. T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA’dan Makedonyalı Çiftçilere Pirinç Tohumu”, Erişim 6 Şubat 2021. https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tikadan_makedonyali_ciftcilere_pirinc_tohumu-4308.

52 Амандман VIII’e (Amandman VIII) bakınız. *Одлука За Прогласување На Амандманите IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII и XVIII На Уставот На Република Македонија*, (Скопје: Република Северна Македонија Министерство За Локална Самоупава, 16 Ноември 2001), Erişim 6 Şubat 2021. <http://mks.gov.mk/images/laws/zakoni/Odluka%20za%20proglasuvanje%20na%20Amamdmnante%20IV,%20V,%20VI,%20VII,%20VIII,%20IX,%20X,%20XI,%20XII,%20XIII,%20XIV,%20XV,%20XVI,%20XVII%20i%20XVIII%20na%20Ustavot%20na%20RM.pdf>.

en üst düzeyde katılım sağlanmakta, Üsküp'te lüks bir otelde gerçekleştirilen konuşmaların ardından Üsküp Türk Çarşısı'nda kalabalık bir grup ile gezilmekte ve akabinde Türk heyeti Türkiye'ye dönmektedir. Bu tür bir yaklaşım elbette olmazsa olmazdır ancak Konçe'de, Jupa'da veya Makedonya'nın herhangi bir bölgesindeki Türklerin hatırlanmadığı, klasik birbirini övme yaklaşımı ile programların bitirildiği, uzak Türk köylerinin akla bile getirilmediği, bu tarz etkinlikler yerine, her yıl tespit edilen belli köylerde faaliyetlerin yapılması, ayrı ayrı köylere Türkiye'den gelen heyetle birlikte üst düzeyde ziyaretlerin gerçekleştirilmesi, Makedonya'da yaşayan Türklerin her bir ferdi için mühim sonuçlar doğuracaktır.

2.4. Osmanlı Döneminden Kalan Tarihi Eserlere, Türk Kimliğine Sahip Çıkılması

Günümüz Makedonya'sında yer alan şehirlerden köylere kadar, pek çoğu yıkılmakla birlikte, Osmanlı döneminden kalma önemli miktarda tarihi eser yer almaktadır. Nitekim Osmanlı'dan kalan bu vakıf eserleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından sağlanan maddi destek ile birer birer onarılarak veya yeniden inşa edilerek ihya edilmektedir. Manastır'da Haydar Kadı Camii, Ohri Çarşısı'nın tam ortasında tüm eleştire ve tepkilere rağmen onarılan ve ibadete açılan Ali Paşa Camii, Yunus Emre Enstitüsü merkezi olarak kullanılmak üzere Türkiye'ye tahsis edilen Üsküp'teki Kurşunlu Han gibi. Tabi bu eserlerin sayısını burada tek tek ifade etmek mümkün değildir. Bu vakıf eserleri ayağa kaldırılırken gözden kaçan en önemli husus Üsküp Türk Çarşısı'dır. Balkanlarda Osmanlı dönemine ait ayakta kalan çarşıların en büyüğü olan bu eser, her geçen gün sağından solundan kırılmak suretiyle yok edilmektedir. Nitekim ilk olarak Bit Pazarı ile Kurşunlu Han civarında başlayan çarşının yok edilme faaliyeti (Bit Pazarı tarafındaki girişe Roma-Bizans tarzı bir kapı ve çeşme yapımı), Arka Otel ve bu otelin etrafına bina yapımına müsaade edilmesi ile devam etmiştir. Dahası "Üsküp 2014" (Скопје 2014) projesi kapsamında Fatih Sultan Mehmet Köprüsü / Taş Köprü ve etrafının heykellerle kapatılması da, Üsküp Türk Çarşısı'nın Vardar Nehri'ne doğru olan kısımlarının yok edilmesine neden olmuştur. Kaldı ki hâlihazırda Bushi Result & Spa, Arka Otel ve çarşı içinde inşaatlar devam etmekte, çarşı aslından koparılmakta, daha doğrusu Üsküp'teki Türk kimliğinin en bariz delillerinden biri olan çarşı yok edilmektedir. Bu doğrultuda çarşısının bir an önce dünya mirası listesine dâhil edilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin büyük gayretleri olmalı ve Üsküp Türk Çarşısı'nın sonraki nesillere aktarılması temin edilmelidir.

Ayrıca günümüzde hala daha Üsküp'ün simgesi olarak kabul edilen Fatih Sultan Mehmet Köprüsü (Taşköprü)'nün mihrabı ile ilgili yaşananlar, Türk tarihi ve mirası hakkındaki zihniyet yapısını ortaya koyması bakımından dikkate değerdir.⁵³ 2002 yılında onarımı sırasında mihrabı yıkılıp Vardar Nehri'ne atılan, Türkiye Cumhuriyeti'nin girişimleri ile mihrabı ancak 2008 yılında eksiklikleri ile yerine konabilen köprünün mihrabının sadece tek parça taşı orijinaldir.

53 Dzhizat Aliju, "Osmanlı'nın Üsküp'teki Mührü: Taşköprü", *Anadolu Ajansı*, Erişim 9 Şubat 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/osmanlinin-uskupteeki-muhru-taskopru/741234>.

Dahası Makedon milli tarihi inşa etme projesi çerçevesinde, köprünün mihrabın tam karşısına Makedon milli kahramanı Karpoş adına bir tabela yerleştirilmiştir. Diğer bir husus ise Üsküp Kalesi'nde bir kilise olduğu ile ilgilidir. Makalenin yazarı 2011 yılında doktora çalışmaları sırasında Makedonya'ya gittiğinde, Makedon-Arnaut çatışması nedeniyle kalenin kapalı olduğuna şahit olmuştu. Nitekim kale, daha sonraki süreçte yapılan girişimler ile ziyarete açılmıştır. Makedon tarafı kalede bir kilise bulunduğunu iddia ederken (ki hâlihazırda kale içindeki kilise neredeyse tamamlanmış haldedir), Arnautların başını çektiği Müslümanlar ise kalede bir cami olduğunu söylemektedir. Nitekim kale içinde Makedonların tezinin aksine cami, türbe ve medresenin bulunduğu Osmanlı arşiv vesikalarından hareketle tespit edilmiştir.⁵⁴ Bu bilgilerden yola çıkarak Türkiye'nin önderliğinde bu sorunun orta yollu çözümü yerinde olacaktır.

Tüm bu yazılanlara ilave olarak şu da unutulmamalıdır. Tarihi eserlere sahip çıkmanın bir yolu da günümüzde sosyal medya platformları üzerindeki yer bildirimleridir. Öyle ki son yıllarda Makedonya'ya en büyük turist kafelesi Türkiye'den gitmektedir.⁵⁵ Üsküp'te yer alan çarşı, Makedonlar tarafından Türk Çarşısı (Турска Чаршија) olarak isimlendirilmektedir. Bununla birlikte bazı Arnaut kişilerce burasının Türk Çarşısı olmadığı, bunun yerine Eski Çarşı / Osmanlı Çarşısı / Üsküp Çarşısı şeklinde adlandırıldığı müşahede edilmiştir. Basit gibi durmakla birlikte bu durumun arka planında kimlik algısı yatmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'den bölgeye gelen turistlere, sosyal medya platformlarında yapacakları yer bildirimlerinde, Türkçe yer ismi olan Türk Çarşısı etiketini kullanmaları telkin edilmeli, bunun için turizm acentaları ile diyalog halinde olunmalıdır. Kısaca ifade etmek gerekirse, bu hususta her bir Türk'ün gönüllü görev alması elzemdir.

2.5. Torbeş/Türkbaşların Türk Olmadığı Yaklaşımına Karşı Uygulanacak Faaliyetler

Torbeş veya Türkbaşlar, Makedonya'da ciddi bir nüfus teşkil etmektedir. Bu insanların gerek köken gerekse dilleri hususlarında bazı iddialar söz konusudur. Kelimenin kökeni bir yana bırakılırsa, eski bir Slav boyundan geldikleri, Bogomillerin son kalıntıları oldukları, Slavlaşmış Türk şeklinde lanse edildikleri veya Hıristiyan Makedon olup daha sonra Müslümanlaştıkları gibi farklı farklı iddialar bulunmaktadır.⁵⁶ Her ne kadar Torbeşler hakkında bu fikirler ileri sürülse de, Torbeşler kendilerini Türk olarak görmekte, her gün Türkiye'den yayın yapan TV kanalları aracılığıyla ülke gündemini takip etmekte ve Türkiye'yi gönülden sahiplenmektedirler.

54 İnbaşı-Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri: Üsküp*, 110-111.

55 2019'da 112 bin 52, 2018'de 111 bin 694 Türk turist Makedonya'yı ziyaret etmiş olup Türk turistler, son yıllarda Makedonya'yı en fazla ziyaret eden yabancı ülke vatandaşı olmuştur. Yeni Balkan Gazetesi, "2019'da 112 bin Türk Turisti Ağırladık", Erişim 30 Ocak 2021. <http://yenibalkan.com/tr/makedonya/2019-da-112-bin-turk-turisti-agirladik>.

56 Dragi Gjorgiev, "Osmanlı Mirası Makedon Torbeşleri: Batı Tarihi İkilemler ve Çağdaş Uyuşmazlıklar Üzerine", *TASAM Uluslararası Balkan Kongresi*, s.301-304, Erişim 2 Şubat 2021. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3716/osmanli_mirasi_makedon_torbesleri_bati_tarihi_ikilemler_ve_cagdas_uyusmazliklar_uzerine.

Ancak bu sevgiye ve sahiplenmeye rağmen Torbeşlerin bir kısmının bugün dahi Türkçe konuşmadığı malumdur.

Hiç kuşkusuz bunda 1912 yılından sonra Osmanlının bölgeden çekilişini müteakip Türkçe dil eğitimi hususunda başlatılan asimilasyon çalışmalarının etkisi vardır.⁵⁷ Nitekim bugün ülkedeki dil problemini çözmeye noktasında adımlar atıldığı ama yetersiz kaldığı da bilinmektedir.⁵⁸ Torbeşler, Üsküp civarı, Struga, Kalkandelen, Debre, Mavrova, Köprülü ve Pirlepe köylerinde ağırlıklı olarak yaşamaktadır. Özellikle Struga ve Kırçova'daki nüfus, ciddi manada Arnavutlaştırılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Aslında buradaki sorun sadece Türkleri de ilgilendiren bir husus değildir. Türkler / Torbeşler, Romlar veya herhangi bir evde Türkçe konuşan biri dahi temelde Arnavut olarak lanse edilmekte, bir evde Türkçe konuşuluyorsa “*Türkçe konuşan Arnavuttur*” şeklinde bir yakıştırma yapılmaktadır. Özellikle Struga ve Kırçova'daki Torbeşlerin, 2001 yılında yaşanan çatışmanın akabinde soy isimlerini Arnavutça'ya uygun hale getirdikleri ve Arnavut olduklarını söylemeye başladıkları görülmektedir. Son yıllarda Türkiye'nin Balkanlarda ön plana çıkan siyaseti nedeniyle buradaki sakinlerin kendilerini Türk olarak ifade etmeye meylettikleri de müşahede edilmiştir. Nitekim Struga'da 3.000 dolayında Türk yaşamaktadır. Türkiye'nin Gostivar, Radoviş ve Üsküp'te yaşayan Türkler / Torbeşlere gösterdiği ilgiyi, Struga ile çevresindeki alanda ikamet eden kişilere de göstermesi, bölgeye devlet kurumları ile geziler düzenlenerek Türkiye'nin hatırlatılması ve bölgedeki iş imkânlarının kollanması elzemdir. Dahası gönülden Türkiye'ye bağlı, Türk olan veya kendisini Türk hisseden Torbeşlere yönelik Türkçe öğrenimi takviye edici eğitimler sürdürülmeli, çeşitli burs destekleri ile Türkiye'de okuyan öğrenci sayıları artırılmalı, Türkiye'ye yönelik gezi programları düzenlenmeli, buldukları alanlara yönelik altyapı çalışmaları devam ettirilmeli ve özellikle de bu kişilerin eğitim seviyeleri daha da yukarılara çekilmelidir.

2.6. Farklı Yardım Kuruluşları, Cemaat ve Derneklerin Olumlu-Olumsuz Etkileri

Makedonya'da yer alan köylere yapılan gezilerde, ahalinin Türkiye'den gelen veya Türkiye'den destek alan yardım kuruluşları ile cemaat ve derneklerin faaliyetlerinden sitayişle bahsettikleri müşahade edilmiştir. Ancak bir musibet bin nasihatten iyidir meşhur atasözünde de ifade edildiği üzere bir kötü söz, bin doğru işi ortadan kaldırmakta ve yanlış fiiller bölge insanının aklında kalmaktadır. Bölgedeki Türklerin de ifade ettiği üzere yardım yapılırken insanları ayrı gayrıma sürükleyecek davranışlardan uzak durulmalıdır. Keza Makedonya'daki Türk nüfusun az sayıda olduğu, bu az sayıda nüfusun parçalara bölünmesinin neticelerinin siyasî noktada olumsuz etkileri olacağı aşikârdır.

Bu noktada açık bir delil ise 2003 yılında kurulan Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği'nin (MATÜSİTEB) içinde yer alan derneklerin sayısıdır. 2002 sayımlarına göre ülke

57 1927 yılında Sırp Krallığı askerlerinin Jirovnistsa köyünü işgal edip Türkçe öğrenimi yasaklaması, 1945 sonrası kurulan Komünist idarenin oluşturduğu eğitim politikaları ile Torbeşlerin Türkçe eğitim almasına izin verilmemiştir. Ali Dikici, “Türkiye'deki Balkan Muhacirleri Arasında Kaybolan Bir Topluluk: Torbeşler”, *Avrasya Etüdleri*, C. 46/2, Ankara 2014, 149-150.

58 TİKA'nın yıllık raporlarında çok sayıda faaliyetler yer almaktadır.

nüfusunun %3,85'ini (77.959) oluşturan ve Makedon ve Arnavutlardan sonra üçüncü sırada gelen⁵⁹ Türklerin bu çatı teşkilatının aktif dernek sayısı 40-50 arasında olmalıdır.⁶⁰ Parçalı bir yapıya sahip bu dernekler, çok doğru bir hamle ile tek ses olmaları adına, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından bir araya getirilmiştir. Bütünlüğün bozulmaması ve tek ses olarak varlıklarını Makedonya'nın en ücra noktasına kadar ulaştırabilmeleri noktasında teşkilatın el üstünde tutulması, teşkilatın Üsküp dışında yer alan Türk nüfusunun yaşadığı noktalara da el atarak destek vermesi, teşkilatın başkanlık seçimlerine müdahale edilmemesi, organizasyonun büyükelçilik eliyle devamının sağlanması büyük önem arz etmektedir.

2.7. Devlet Memurluğu Kadrolarında Temsiliyet Oranı

Ohri Çerçeve Anlaşması, Makedonya'da yaşayan milletlere nüfus oranlarına göre devlet memurluğu hakkı getirmektedir ve bu oran Türkler için % 3,98'dir. Lakin burada asıl mevzu Makedon Devleti'nin gerçekten bu kadroları tahsis edeceğini beyan etmesi halinde Türklerce bu kadroların doldurulup doldurulamayacağıdır. Resmi olarak bu şekilde bir kural olmakla birlikte 2019 yılı içinde Türk nüfusun kullanımına tahsis edilen kadroların sadece %2.07'si doldurulabilmiştir.⁶¹ Nitekim bu satırların sahibinin bölgede konuştuğu kişilerden elde ettiği bilgilere göre, bunun şimdilik mümkün olmadığı, yeterli sayıda yetişmiş, üniversite okumuş, Makedon dilini bilen Türk nüfusunun bulunmadığı anlaşılmıştır. Türk nüfusunun temsiliyete hazır hale getirilmesi, eğitim seviyelerinin yükseltilmesi ve bunun sağlanması adına eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi yerinde olacaktır.

2.8. Kurban Dağıtımı Sırasında Yaşanan Sorunlar

Makedonya, Kurban Bayramı nedeniyle Müslümanlara bir gün tatil hakkı tanımaktadır.⁶² Bu dini vecibenin yerine getirilmesi sırasında başta Türkiye Cumhuriyeti Din Müşavirliği olmak üzere Kızılay, Türkiye'de faaliyet yürüten insani yardım kuruluşları ile farklı cemaatler kanalıyla Makedonya'da kurban kesimleri yapılarak Müslümanlara dağıtılmaktadır. Fakat bu

59 *Попис На Населението Домаќинствата и Становите Во Република Македонија 2002*, (Скопје: Република Македонија Државен Завод За Статистика, Мај 2005), 34, Erişim 6 Şubat 2021. <https://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf>.

60 MATUSİTEB'in internet sayfasına erişilememekte olup sadece Facebook üzerinden bilgi edinilebilmektedir. Fakat orada da dernek sayısı ile ilgili bir bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte bir çalışmada 1990-2015 yılları arasında Makedonya'da faal olan Türk sivil toplum kuruluşları sayısı 127 olarak verilmiştir. Necati Çayırılı, "Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları", *Avrasya Etütleri*, S. 48/2015-2, 154-157. Ancak bunların pek çoğu faal olmayıp kâğıt üzerindeki sivil toplum kuruluşlarıdır.

61 31 Aralık 2019 itibarıyla kamu sektörü kurumlarında 112.731 çalışanın 83.342'si yani %73.93'ü Makedon, 23.006'sı yani %20.41'i Arnavut, 2.339'u yani %2.07'si Türk, 1.361'i yani % 1.21'i Roman, 1.049'u yani %0,93 Sırp, 722'si diğer ya da beyanda bulunmayan yani %0,64, 482'si yani %0,43'ü Boşnak ve 430'u yani %0,38'i Ulah'tır. *Годишен Извештај Од Регистарот На Вработените Во Јавниот Сектор 2019*, (Министерство За Информатичко Општество И Администрација, Март 2020), 47, Erişim 6 Şubat 2021. https://www.mioa.gov.mk/sites/default/files/pbl_files/documents/reports/izvestajreg2019.pdf.

62 <https://ticaret.gov.tr/data/5b8bf9f613b87619c43c42d8/Makedonya%20Tatil%20G%C3%BCnleri%202019.docx>, Erişim 6 Şubat 2021.

hayırlı iş sırasında organizasyondaki eksikliklerden kaynaklı aynı köylere birkaç kesimlik et gönderilmekte veyahut aksine et ulaştırılmayan köyler olabilmektedir. Bu bakımdan dengeli et dağıtımının temini için Türkiye Cumhuriyeti Din Müşavirliği üzerinden bir koordinasyon oluşturulması, bir plan dâhilinde kesilen etlerin sağlıklı bir şekilde dağıtımının temini Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin prestiji açısından önemlidir.

2.9. Türkiye Bursları, Diyanet Özelinde Burslar ve Dağıtımlarında Tercih Edilen Usuller

En büyük yatırım insana olandır. Gerçekten de Türkiye, son yıllarda yurt dışındaki gençlere ciddi burs destekleri sağlamaktadır. Nitekim bu bursların verildiği ülkelerden biri olan Makedonya'da da burs verilen kişi sayısı son yıllarda giderek artmıştır. Burada bir kota da söz konusu değildir ve başvuranlar arasında başarılı olanlara burs desteği sağlanmaktadır. Bu noktada Makedonya özelinde tahsis edilen burs miktarı daha da artırılmalı, bunun yanında burs dağıtımında etnik temelli daha geniş bir çerçeve düşünülmelidir. Örneğin son yıllardaki burs dağıtımları incelenirse Makedon nüfusa neredeyse yok denecek kadar az burs temin edildiği görülecektir. Makedonya'daki ağırlıklı nüfus Makedon resmi kayıtlarına göre hala daha Makedonlardır. Bu da gelecekte bu devletin kadrolarının Makedonlardan müteşekkil olacağı manasına gelmektedir. Bu doğrultuda Makedon nüfusa yönelik burs adedi artırılmalı, Torbeşlere kullandırılan burs sayısı çoğaltılmalı, bu kişilerin yarın Makedon Devleti'ni idare edecekleri unutulmamalıdır. Özellikle Almanya burs konusunda Türkiye ile rekabet halinde olup Makedonlar tarafından çok daha fazla tercih edilen bir ülkedir. Hakeza Türkiye'nin Almanya başta olmak üzere Makedonlarca tercih edilmemesinde etkili olan bir sebepte öğrencilerin Türkiye'de okumak istedikleri şehirleri seçme noktasında alternatifsiz bırakılmalarıdır. Makedonya vatandaşların coğrafi yakınlık, şehirlerin cazibesi gibi etkenlerle, Marmara bölgesi, İzmir ve civarındaki üniversitelerde okumayı tercih ettikleri malumdur. Bu doğrultuda sayılan coğrafyaya yakın yerlerdeki üniversitelerin daha aktif hale getirilmesi, Türkiye'de okumak isteyen Makedon vatandaşlarına eğitim almak istedikleri şehirleri tercih etmede alternatifler sunulması, burs veren kurumlar ile ilgili üniversitelerin daha da yaygın bir işbirliği içinde olması ve gelecek planlamalarının iyi yapılması elzemdir. Bu husus ile ilgili şunu da ilave etmek gerekir ki, Makedonya'dan gelen öğrencilerin başta bilişim sektörü olmak üzere daha çok gelir getirici iş kollarına yönelik Türkiye'deki üniversite bölümlerine girmeleri teşvik edilmeli, bu bölümlere yönelik daha fazla burs tahsis edilmelidir. Nitekim özellikle bölgedeki nüfusun kaybedilmemesi, mezun olan öğrencilerin işlerini Makedonya'da kurmaları noktasında teşvik edilmesi, Makedonya'da iş kurmaları sırasında TİKA üzerinden maddi destek sağlanması önemlidir. Bu durum hem iş sahasında Türkçe'nin kullanımını artıracak hem de Türk nüfusunun ülkeyi terk etmesinin önüne geçilecektir.

2.10. Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve T.C. Üsküp Büyükelçiliği Programlarına İlginin Artırılması

Gerçekten de son yıllarda kültürel ve ekonomik faaliyet sahasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin öne çıkan kuruluşlarından olan Yunus Emre Enstitüsü ve TİKA'nın büyük hizmetleri söz konusudur. TİKA'nın başta Makedonya'da tarihi eserlerin onarımı olmak üzere Türk köyleri ve Makedon devlet dairelerine altyapı hizmeti sunması takdire şayandır. Yunus Emre Enstitüsü ise Türkçe'nin öğretimi ve Türk kültürünün yayılması noktasında önemli bir işlev görmektedir. Fakat Makedonya'da gerçekleştirilen bazı programlarda Türkiye vatandaşı veya Makedon vatandaşı Türkler haricinde, katılımın yok denecek kadar az olduğu müşahede edilmiştir. Bu noktada dil bilen uzmanlar vasıtasıyla (Makedonca, Arnavutça veya İngilizce) bu faaliyetler çeşitlendirilerek daha fazla sayıda insana ulaşılmalıdır. Özellikle Makedon insanı sanat noktasında büyük potansiyele sahiptir. Nitekim bu çağın en önemli propaganda araçlarından biri de görsel medyadır. Öyle ki Makedonya televizyonlarında gösterilen Türk dizileri Makedonya'da Türkçe'nin kullanım oranını bariz bir şekilde yükseltmiştir. Bu yüzden iki ülke arasında tiyatro, sinema ve müzik alanlarında ikili iş birlikleri daha da artırılmalıdır. Bu gruba yönelik olarak ortak projeler geliştirilmeli, bu projeler içinde Antalya veya güneydeki bir il merkez olarak seçilmelidir. Makedon vatandaşları güney sahillerimize bayılmakta olup ortak sanatsal faaliyetlerin Antalya'da yapılması doğal olarak etkinliğin artırılmasında başat rol oynayacak, bunun hem ülkemize hem de Makedonya'da yaşayan Türklere olumlu dönüşleri olacaktır.

2.11. Makedonya'daki Türk Varlığının Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Nezdinde Bilinirliği

Üsküp'te kalınan süre zarfında üzüntü duyulan hadislerden biri, şehri gezmeye gelen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşların Üsküp Türk Çarşısı'nda gezerken birbirlerine söyledikleri "*Adam Türkçe konuşuyor*", "*Esnaf Türkçe biliyordu*", "*İngilizce bilmeye gerek yokmuş, adam zaten Türkçe biliyor*" gibi cümlelerdi. Bu insanların Türk olmaları bir yana (Üsküp'ün Arnavut ve Boşnakları da Türkçe konuşur), çarşıda en azından Türkçe hala daha yaygın bir dil olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle bundan bî-haber kişilere önceden gerekli bilgilendirmenin yapılması bölge ile daha sağlam temeller atılmasını sağlayabilir. Bundan daha vahimi ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin çeşitli kademlerinde görev yapan ve Makedonya'daki Yörük köylerini ziyaret ederek Türkçe'yi nereden öğrendiniz sorusunu soran zat-ı muhteremler ile Ankara'yı ziyaret eden Türk kökenli Makedon Devleti personeline "*Türk dostu*" diye hitap eden devlet görevlilerinin varlığıdır. Üstüne üstelik bu kişiler günümüz Türkiye'sinde çok önemli mevkilerde yer almaktadır. Bu cümlelerin iyi niyetle söylendiği farz edilse bile, işin rengi Makedonya'da yaşayan Türkler için kırıcı ve inciticidir. Hatta her gün Türkiye'yi can kulağı ile takip eden bu insanlar için konu, kendi soydaşları tarafından ayrımcılık taşıyan cümleler olarak değerlendirilmektedir.

2.12. Yapılan Yardımların Basın Yoluyla Propagandasının Yapılması

Herhalde Türk milletinin önemli özelliklerinden biri yaptığı yardımı dile getirmemesi, Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümayun kapısı girişine asılan kitabede de ifade edildiği üzere mazlumların sığınağı olan bir devlet politikası geliştirmiş olmalarıdır. Ancak sadece yardım yapılmakla kalınmamalı ve bu hayır işleri propaganda ile desteklenmelidir. Örneğin bu satırların yazarının 2011 yılında doktora tezi için gittiği Makedonya'da, Makedonya Bilimler Akademisi'nin (MANU) bilgisayarların üzerinde Türk bayrakları bulunuyordu. TİKA tarafından hediye edilen bu bilgisayarların üzerindeki Türk bayraklarına, 2016'da yeniden Makedonya'ya gidildiği sırada ise rastlanmamıştı. Bu nedenle yapılan yardımların daha geniş kitlelere duyurulması için Makedon basını ile işbirliği yapılmalıdır. Türkçe yayın yapan Time Balkan ile Yeni Balkan gazetelerini, Makedonlar veya Arnavutlar ne kadar okumaktadır? Yapılan faaliyetlerin Makedon basınında yer bulması adına basın mensuplarına TİKA üzerinden ufak ödemeler yapılması, bu faaliyetlerin Makedon toplumu nezdinde ulaştığı kişi sayısını artıracaktır. Bu düşüncede ne kadar haklı olduğu Amerikan Birleşik Devletleri Büyükelçisi'nin en ufak bir faaliyet için Makedonya'da yaptığı propagandalar ile ortadadır. Bu hususa reel politik noktadan bakılmalı, insani yardım faaliyetleri propaganda ile desteklenmelidir.

2.13. Dillerin Kullanımı Yasası ve Türkler İçin Tehlikeleri

Makedonya'nın herhangi bir bölgesinde Makedonca dışında, orada yaşayan nüfusun en az %20'sinin konuştuğu başka bir dil, Ohri Çerçeve Anlaşması'na göre resmi dil olabilmekte ve o resmi dilin alfabesi de resmi yazışmalarda kullanılabilir. ⁶³ Aslında bu durum Arnavut kökenli vatandaşların işine gelmekte ve bu sayede Arnavutça, ülkenin pek çok şehrinde etkin konuma yükselmektedir. Elbette Müslüman bir milletin bu hakkı elde etmesine söylenebilecek söz yoktur. Ancak bu noktada büyük bir tehlike gün yüzüne çıkmaktadır. Zaten Makedonca konusunda yeterli seviyede olmayan, bu eksikliği kapatabilmek ve iyi bir üniversite okuyabilmek adına (örneğin Kiril ve Metodi Üniversitesi'nde okumak için Makedonca bilmek gerekmektedir) yıllarını vermiş bir Türk gencinin, yeni bir dil öğrenmesi için bazı şeylere sıfırdan başlaması gerekmektedir ki, bu durum yılların kazanımların kaybedilmesine neden olacaktır.

2.14. Eş Bulmada Yaşanan Sorunlar ve Bu Nedenle Türk Kimliğinin Kaybedilme İhtimali

Doğu Makedonya ve Batı Makedonya'daki (Jupa bölgesi) Türk nüfus genel olarak birbiri ile evlilikler yapmaktadır. Lakin başta Üsküp olmak üzere Türklerin az sayıda yaşadığı şehir

63 Амандман VII'ye (Amandman VII) bakınız. *Одлука За Прогласување На Амандманите IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII и XVIII На Уставот На Република Македонија*, (Скопје: Република Северна Македонија Министерство За Локална Самоупава, 16 Ноември 2001), Erişim 6 Şubat 2021. <http://mls.gov.mk/images/laws/zakoni/Odluka%20za%20proglasuvanje%20na%20Amamdmanite%20IV,%20V,%20VI,%20VII,%20VIII,%20IX,%20X,%20XI,%20XII,%20XIII,%20XIV,%20XV,%20XVI,%20XVII%20i%20XVIII%20na%20Ustavot%20na%20%20RM.pdf>.

merkezlerinde, aileler Müslüman olmaları nedeniyle, Arnavut ve Boşnak ailelerle evlilikleri tercih etmektedir. Özellikle bu durum birkaç nesil sonra Türk nüfusunun Arnavutlaşmasının kapısını aralayacaktır. Ne yazık ki bu problem nüfus ile doğru orantılı olmasının yanı sıra Müslümanlıkla da yakın ilişki içindedir ve çözülmesi pek de mümkün gözükmemektedir.⁶⁴

2.15. Türk Partileri Arasındaki Parçalanmış Siyasi Yapının Sonuçları ve Öneriler

Günümüzde Makedonya’da, Torbeşlerin partisi ile birlikte dört Türk partisi siyasi varlığını devam ettirmektedir.⁶⁵ Bu kadar az nüfuslu sahada bu çeşitli siyasî yapı, doğal olarak Türk nüfusunun birlikte hareket etmesini engellemektedir. Nitekim son seçimlerin ardından Türk partileri, daha önceki yıllarda az etkili bakanlıklar da görev alırken, son seçim neticesinde bundan dahi mahrum bırakılmışlardır. Bunda Makedon seçim sistemi kadar, birlikte hareket edemeyen siyasi partilerin sayısının etkisi vardır. Bu doğrultuda Türkiye önderliğinde, aynı MATUSİTEB teşkilatında olduğu gibi, bütünlük oluşturacak yapı teşkil edilmeli, başına da etkili, herkesin saygı duyduğu ve tarafların etrafında olmaktan gocunmayacakları bir kişi getirilmelidir.

2.16. Kardeş Okul, Kardeş Belediye ve Kardeş Şehir Uygulamalarının Makedonya Geneline Yayılması

Dünya genelinde uygulama sahası bulan, iki ülke arasındaki yardımlaşma ve kültür alışverişini temin eden kardeş okul projeleri ve kardeş şehir anlayışları, Makedonya ile Türkiye arasında köprülerin kurulmasını, iki ülke arasındaki dostluklarının pekişmesini sağlamaktadır.⁶⁶ Burada dikkati çeken nokta, Türkiye ile Makedonya arasındaki iş birliklerinin genelde Üsküp’teki kurumlar ile gerçekleştirilmesidir. Başkent Üsküp’ün tercih edilmesinde ulaşım imkânlarının

64 Nitekim bölgede yükselen Arnavut milliyetçiliği 1960’lı yıllarda anlatılan “*Ben bir Makedon için on Türk vururum, çünkü bizi Osmanlı bıraktı*” deyişi ile 1991 yılı sayımlarına katılmayan Arnavutlarca, Türkler ortak düşman olarak tarif edilmekte ve asimilasyona maruz bırakılmaktadır. Özellikle Arnavutlarla kız alıp verenlerde bu durum daha yaygındır. Baskın Oran, “Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik (Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 48/1-4, Ocak-Aralık 1993, 117. Gostivar’da yaşananlar da benzer bir misal olarak verilebilir. Nitekim Arnavutlar, Arnavutçanın meclis ve hükümet toplantılarında resmî dil olarak kullanımı için çaba harcarken, Gostivar Belediyesi’nde Arnavut belediye başkanı, belediye konsey üyelerinin çoğunluk oyuyla yıllarca resmî dil olarak kullanılan Türkçe’yi yürürlükten kaldırmış, oluşan büyük tepki ve baskı neticesinde birkaç yıllık aradan sonra Türkçe tekrar resmî dil olmuştur. Bilgehan Atsız Gökdağ, “Balkan Ülkelerinin Anayasalarında Dil Kullanımı İle İlgili Düzenlemeler”, *Turkish Studies*, S. 7/4, Ankara 2012, 91.

65 Bu partiler, Beycan İlyas’ın başkanlığını yaptığı Türk Demokratik Partisi (TDP), başkanlığını Enes İbrahim’in yaptığı Türk Hareket Partisi (THP), Erdoğan Saraç’ın liderliğindeki Türk Milli Birlik Hareketi (TMBH) ve Torbeşlerin partisi olarak bilinen Avrupa İle Bütünleşme Partisi (BDI) olmak üzere dört tanedir.

66 Nitekim tarafımdan yapılan girişimler ile Rize valimiz Kemal Çeber ve Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi eski Rektörü Prof. Dr. Hüseyin Karaman’ın destekleri ile Makedonya Konçe Belediyesi’ne bağlı Gotse Delçev İlköğretim Okulu ve Türkiye Cumhuriyeti Rize ili Reşadiye Zihni Derin İlköğretim Okulu arasında 21 Aralık 2020 tarihinde kardeş okul protokolü imzalanmıştır. Yeni Balkan Gazetesi, “Konçe’de 21 Aralık Kutlamaları”, Erişim 6 Şubat 2021. <http://yenibalkan.com/tr/gudem/konce-de-21-aralik-kutlamalari>.

kolay olması ve gezilecek mekânların fazla olması büyük etkene sahiptir. Makedonya'da okul sistemi belediyelere bağlı olup belediye başkanı da okulların yöneticisidir. Bu konuda iyi bir organizasyon sağlanmalı, sadece Üsküp özelinde değil, Makedonya'daki tüm Türk köyleri ve bağlı belediyelerin olduğu noktalara ulaşacak bir sistem geliştirilmeli ve bu yapılırken de Üsküp Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği üzerinden organizasyon sağlanmalıdır. Böylelikle daha fazla sayıda Türk nüfusa ulaşılması temin edildiği gibi Makedonya'nın her noktasında kültürel bağlantılar kurmak suretiyle, Türkiye'nin ve Türk insanının Makedonya'da yaşayan Türklerin yanlarında olduğu açık bir şekilde hatırlatılmalıdır.

2.17. Türkiye'ye Eğitim İçin Gelen Makedonyalı Gençlerin, Makedonya'daki Kaynaklara Ulaşılmasında Değerlendirilmesi ve Bu Durumun Maddi Külfeti

Akademik en büyük özelliği çalışılan saha ile ilgili bilgilere ulaşmaktır. Türkiye'de yüksek lisans ve doktora yapan diğer ülke vatandaşlarından bilgi aktarımı noktasında destek alınmalıdır. Bu cümleden olarak Makedonya'dan Türkiye gelen gençlere bu hususlar ile ilgili araştırma ödevleri verilmektedir. Makedonya'da tanışılan ve Türkiye'de yüksek lisans yapan gençlerin bazılarından talep edilenler, doktora tez sürecinde talep edilen bilgilerin bile çok üstündedir. Zaten zor şartlar altında yaşamlarını idame ettiren, maddi durumları yerinde olmayan Yörük köylerinden gelen bu gençler, ağır masraflar altına sokulmaktadır. Kendilerinin gitmediği, zaman ve para ayırmadığı bir ülkeden, bilgi aktarımı noktasında akademisyenlerin daha da dikkatli olması, Makedonya'dan gelen fakir gençlerin maddi durumlarını göz önüne almaları gerekmektedir.

2.18. Makedonya'da Yer Alan Üniversitelerin Türk Kültürünün Korunması ve Yaygınlaştırılmasında Daha Aktif Hale Getirilmesi

Türk Cumhuriyetleri dışında Türkçe eğitim veren ve Makedonya Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuş olan⁶⁷ Uluslararası Vizyon Üniversitesi'nin faaliyetleri artırılmalı ve eğitim kadrosu güçlendirilmelidir. Yine Uluslararası Vizyon Üniversitesi'ne YÖK tarafından denklik hakkı sağlanmalıdır. Böylelikle Gostivar ve civarındaki Türkçe'nin etkinliği daha da devam ettirilecek, Türk soyuna mensup ailelerin Arnavutlaşmasının önüne geçilecek ve devlet kadrolarında çalışabilecek eğitimli insanlar yetiştirilebilecektir. Üsküp'te yerleşik Uluslararası Balkan Üniversitesi'nin de aktif konumundan yararlanılmalı ve kuruluş felsefesine uygun olarak Türk gençlerinin bu üniversiteden daha çok istifade etmesi sağlanmalıdır. Nitekim bu hususu destekleyecek en önemli kanıt, genel olarak Arnavutça eğitim veren Kalkandelen'deki Güneydoğu Avrupa Üniversitesi (ŞTUL)'dir. Kurulduğu sıralarda dikkate alınmayan ama günümüzde yetiştirdiği öğrenciler ile Makedonya devlet kademelerinde sözü geçen Arnavut kişi sayısını artıran bu üniversitenin yaptığı hizmet, Uluslararası Vizyon Üniversitesi ve Uluslararası Balkan Üniversitesi'nin ne kadar ehemmiyetli olduğunu ortaya koymak için yeterli delildir.

67 Uluslararası Vizyon Üniversitesi, Makedonya Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun oybirliği ile aldığı karar neticesinde 23.06.2014 tarihinde kurulmuştur. <https://www.vizyon.edu.mk/tr/contents/vizyon-176>, Erişim 10 Şubat 2021.

Aşağıdaki madde de daha ayrıntılı olarak izah edilen ve Türkiye’den Makedonya’ya gelen gençlerin dikkatle seçilmesi de sistemin aksamaması adına mühimdir.

2.19. Selefi Gruplar ile PKK Sempatizanlarının Yıkıcı Faaliyetleri

Selefi gruplar, özellikle Suudi Arabistan destekli olanları, Balkanlarda ve Balkanların bir parçası olan Makedonya’da 2005 sonrası ciddi manada aktif hale gelmiştir.⁶⁸ Her ne kadar IŞİD tehlikesi nedeniyle kimi yöneticileri tutuklanan, faaliyetleri yakın gözetim ve denetim altına alınan bu derneklerin, şu an dahi Üsküp ve Struga’daki Torbeş köylerinde faal oldukları görülmektedir. Bu selefi gruplara karşı Prof. Dr. İsmail Bardhi, Prof. Dr. Adnan İsmaili ve ekibinin faaliyetleri takdire şayandır. Özellikle Makedonya’nın İslam dinini mensup olanlara baskı uyguladığı şeklindeki propagandası üzerinden taban bulan bu selefi gruplar, özellikle Arnavutlar nezdinde, Üsküp’ün Çayır semtinde dernekleşmişlerdir.⁶⁹ Bu satırların yazarı 2011 yılında tez için Üsküp’e gittiğinde daha faal olduklarına şahit olmuştur. Sultan II. Murat Camii’nde terlikle namaz kırdıran bu selefi gruplar, tarihi eserlerin fotoğraflarını çekmek için gidilen Hatuncuklar Camii’nin Osmanlı ile alakasının olmadığını iddia etmişlerdi. Kapıda yazan onarım kitabesine dahi tahammül edemeyen bu grupların, Yahya Paşa Camii’ni işgal ederek kapısına Suudi Arabistan bayrağı astıkları, din kisvesi adı altında Osmanlı, daha doğrusu Türk düşmanlığı yaptıkları müşahede edilmiştir. Bu camilerin selefi gruplardan kurtulması gayesiyle onarımlarının yapılması, cami imamının T.C. Din Müşavirliği önderliğinde ve Makedonya İslam Meşihati iş birliği ile atanması bir yol olarak kabul edilebilir. Böylece hem tarihi eserlere sahip çıkılması sağlanmış hem de Ehl-i Sünnet’in Hanefilik koluna mensup Makedonya’daki Müslümanların bu selefi faaliyetlerden mümkün olduğu kadar uzak tutulması temin edilmiş olacaktır. Hatta selefi gruplar, mezar taşlarının gereksizliği propagandası ile bölgedeki Müslüman kimliğini yok etmeye hizmet etmektedir. Bu noktada tarihi şahsiyetlere ait türbeler onarılmalı, Üsküp’teki Gazi Baba Mezarlığı başta olmak üzere Osmanlı dönemi mezar taşları koruma altına alınmalı, Üsküp’teki hanlarda sağa sola atılmış mezar taşları asıl yerlerine yerleştirilmelidir. Yine bu çocukların selefi gruplar eline düşmesini engellemek adına, Türkiye’deki İmam-Hatip okullarına olan ilgileri de dikkate alınarak, eğitimleri için bu liselere yönlendirilmeleri yerinde olacaktır.

Makedonya, küçük olmakla birlikte çok sayıda üniversitenin aktif olduğu bir ülkedir. Bu ülkedeki pek çok şehre dağılan ve ciddi bir eğitim süreci verilmeyen bu üniversiteler, şimdilerde azalmakla birlikte, Türkiye’den öğrencilerin yoğun tercih ettikleri yerlerdir.⁷⁰ Nitekim buraya gelen öğrenciler kahvehanelerde akşama kadar kâğıt oynamakta, parayla sınavları geçmekte,

68 Hamdi Fırat Büyük, “Balkanların Yeni Kâbusu: İşid”, Erişim 10 Şubat 2021. <http://panorama.khas.edu.tr/balkanlarin-yeni-kabusu-isisid-221>.

69 Bunlar arasında en faal olanı NUH Derneği’dir.

70 Hâlihazırda YÖK tarafından denkliği olan tek üniversite Üsküp’te yer alan Uluslararası Balkan Üniversitesi olup, Gostivar’daki Uluslararası Vizyon Üniversitesi ise tanınırlık belgesine sahiptir. Üniversitelerin internet sayfaları için bakınız, <https://balkan.edu.tr/sss/>, <http://vizyonuniversitesi.web.tr/#about>, Erişim 10 Şubat 2021.

Makedonca ve İngilizce eğitim verildiği iddiasına rağmen neredeyse hiçbir genç bu dilleri öğrenmemekte (sadece iki kişi tanıdım) ve Senatör adlı kumar merkezlerini doldurmaktadır. Bu halin tek olumlu tarafı ise dil öğrenmekten imtina eden bu gençlerin Makedonya'da Türkçenin daha da yaygınlaşmasını sağlamalarıdır. Sınavsız üniversite sloganı ile başlayan bu hareketlilik, PKK sempatisini bazı gençlerinde Makedonya'yı bir üst olarak kullanmasına neden olmuştur. Özellikle İştib'de bulunan Gotse Delçev Üniversitesi'nde 2013 yılında yaşananlar ibret vericidir. Üniversite güvenlik görevlilerine otomatik tüfek dahi verilmek zorunda kalınan sözüm ona üniversite talebeleri, Türkiye'nin imajına büyük zararlar vermiştir.⁷¹ İlgili ülkede bulunulan sürede, Türkiye'nin FETÖ ve PKK tehlikesi gibi saikler ile Makedonya'daki üniversitelerin tanınırlık ve denkliklerini kaldırılması, bu grupların etkisini azaltmıştır. Ancak bu satırları yazanın Üsküp'te konuştuğu Arnavut gençlerden duyduğu "*Hocam Kürtleri eziyorsunuz*" söyleminin arka planında PKK'lı öğrencilerin Arnavutlara "*Sizi burada Makedonlar eziyor, bizi de Türkiye'de Türkler, kaderlerimiz aynı*" şeklindeki propagandasının olduğu müşahede edilmiştir. Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK)'nun sıkı denetiminde veya Uluslararası Vizyon Üniversitesi'nin yaptığı gibi mülakat ile öğrenci alınması, buraya gelecek gençlerin Türkiye'nin imajına zedeleyecek hareketlerin önceden engellenmesi açısından önem arz ettiği su götürmez bir gerçektir.

2.20. Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Türkler Aleyhindeki Bilgilerin Ortak Yaşama Kültürüne Olumsuz Etkileri

Balkan coğrafyası ve bu coğrafyanın bir parçası olan Makedonya, Osmanlılar tarafından yüzyıllarca idare edilmiştir. 19. yüzyılda başlayan bağımsızlık hareketleri neticesinde ortaya çıkan milli devletler (Yunan, Sırp, Bulgar, Arnavut, Makedon) tarafından, buralarda yaşayan Türkler, düşman olarak lanse edilmiştir. Hatta bu ülkelerin milli tarihleri, Türkler üzerine inşa edilmiştir ve bu durum Balkanlardaki her bir ülke tarih kitapları karıştırıldığında görülebilmektedir.⁷² Hâlihazırda Makedonya'daki tarih ders kitaplarındaki hatalı ve yanlış bilgiler, akliselime sahip akademisyenler ve tarih hocaları tarafından da dile getirilmektedir. Bu kitaplarda Makedon ve Arnavutlar övünürken Türkler ise ötekileştirilmektedir. Dahası ders kitaplarındaki yanlış bilgilerin değiştirilmesi gerektiği Makedonya'da bulunulan sürede şahsıma defaatle dile getirilmiştir. Hâlihazırda Makedonya hükümeti tarafından da tarih kitaplarının yeniden yazılması ile ilgili çalışmalar yürütüldüğü söylenebilir. Ancak yeniden kaleme alınacak tarih kitaplarının ortak paydayı, ortak geçmişi, birlikte yaşama kültürünü ifade eden, tarafsız ve akademik bir üslupla yazılması gerekmektedir. Bu eserlerin yazımı

71 Bu olaylar nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti Üsküp Büyükelçisi Gökmen Sökmensüer, İştib'e giderek gerek belediye gerekse üniversite yönetimi ile görüşmüştür. Yeni Balkan Gazetesi, "Büyükelçi Sökmensüer İştib'i Ziyaret Etti", Erişim 15 Şubat 2021. <https://vimeo.com/51522627>.

72 Hacer V. Sulooça, "Makedonya Devlet Okullarında Okutulan Ders Kitaplarında Türkler ve Osmanlı İdaresi", Erişim 20 Nisan 2021. <http://yenibalkan.com/tr/gundem/makedonya-devlet-okullarinda-okutulan-ders-kitaplarinda-turkler-ve-osmanli-idaresi>.

sırasında başvuru niteliği olabilecek tarzda Üsküp Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği tarafından bir çalışma yapılması ve bunun Makedonya Eğitim Bakanlığı'na sunulması, tarih kitaplarının yazımı sırasında akademik düzeyde aktif destek verilmesi önem arz etmektedir.

Sonuç

Makedonya, şahsım adına aidiyet hissi ile bağlı olduğum, burada yaşayanlar ile güzel dostluklar tesis ettiğim ve ikinci vatanım olarak kabul ettiğim bir ülkedir. Bu küçük ülke vatandaşlarının, tabi ki başta Türkler olmak üzere, huzur ve güvenlik içinde yaşamaları en büyük temennimdir. Bu temenni bir yana şu anda Makedon Meydanı olarak tarif edilen Fatih Sultan Mehmet Köprüsü / Taşköprü ve civarı, Sırp iktidarı sırasında Çar Duşan Meydanı, Yugoslavya döneminde Mareşal Tito Meydanı olarak isimlendirilmiştir. Aslında bu meydan adı bile ülkenin kırılğan yapısını bariz bir şekilde ifade ederken, yarın ne olacağı sorusunu da kaçınılmaz kılmaktadır. Aslında Ohri Çerçeve Anlaşması, kâğıt üzerinde eşitlikçi, ülke ve devlete aidiyeti tesis etmeyi hedeflemiş olmakla birlikte sahada olanlar tam tersi istikamettedir. Elbette kâğıt üzerinde federal bir devlet yapısı resmi göze çarpmamaktadır ancak gerçekte olan bunun aksi istikamette, tamamen federatif yapı özelliklerine sahip bir devlet inşa edildiğidir. Ülke bayrağından başka bayrak kullanan, farklı dillerle resmi yazışmalar yapan, eğitimi konuştuğu ana dilde alan, devlet dairesinde kendi aidiyet hissettiği memuru bekleyen, mensup olduğu din nedeniyle farklı olduğu bilinciyle karşısındakini ayırt eden, Türk için Türkiye, Sırp için Sırbistan, Arnavut için Arnavutluk'a ait olan vatandaşların yaşadığı, karmaşık denklemleri barındıran bir ülke ve elbette burada yaşayan vatandaşlar. Şimdilerde yaptığı fedakârlıklar ile NATO şemsiyesi altına giren ve Avrupa Birliği'ne üye olmak için nelerden vazgeçebileceğini tartışan bir ülke olarak Makedonya, sorunların üstesinden gelmek ile birlikte yaşama çabası arasında savrulmaktadır. Bu küçük ülke, sosyal adaletin temini, çevre ülkelerin hak iddialarından vazgeçmeleri ve büyük güçlerin at koşturma alanından kurtulması gibi sorunlarla yüzleşirken, yani Makedon salatasını Makedon tatlısına çevirmeye gayret gösterirken, çözümsüzlük içinde çözüm sarmalı ile boğuşmaya devam etmektedir. Balkanlarda öğrendiğim gibi yarını düşünerek yaşama, yarın ne olacağını kimse bilemez!

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Araştırma İnceleme Eserleri

Barkan, Ömer L. "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XIII/1-4, (1951-52):56-78.

- Castellan, Georges. *Balkanların Tarihi*, çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995.
- Çalışkan, Berrin. "1953 Göçü Sonrası Yücelcilerin Memleket/Yugoslavya ve Ana Vatan/Türkiye Algıları", *İnsan ve Toplum*, 4 (8), 2014:132-167.
- Çavuşoğlu, Halim. "Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri", *Bilig*, S. 41, Bahar 2007:123-154.
- Çavuşoğlu, Halim. "Yugoslavya-Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-67 Kitlesele Göçü ve Bursa'daki Göçmen Kesimi", *Mülkiye Dergisi*, C. 30/251 (2006):151-184.
- Çayırılı, Necati. "Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları", *Avrasya Etütleri*, S. 48/2015-2:85-115.
- Çelik, Bilgin. *Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Dalkılıç, Mehmet. "2001 Ohri Çerçeve Anlaşması Sonrası Makedonya'da Sürdürülebilir Etnik Barış ve Politik Bütünlük Sağlanması Bağlamında Türkiye'nin Rolü", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/1 (2018):97-128.
- Dikici, Ali. "Türkiye'deki Balkan Muhacirleri Arasında Kaybolan Bir Topluluk: Torbeşler", *Avrasya Etütleri*, C. 46/2, Ankara 2014:123-165.
- Doğru, Halime. "Osmanlı Devleti'nin Rumeli Fetih ve İskân Siyaseti", *Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı*, S. 66/1:790-804.
- Gökbilgin, M. Tayyip. *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2008.
- Gökdağ, Bilgehan Atsız. "Balkan Ülkelerinin Anayasalarında Dil Kullanımı İle İlgili Düzenlemeler", *Turkish Studies*, S. 7/4, Ankara 2012:69-97.
- Ѓорѓиев, Драги- Николова, Даниела. *Скопската Османлиска Монетарница*, Скопје: Ну Музеј На Македонија Институт За Национална Историја, 2008.
- Ѓорѓиев, Драги. *Населеуето Во Македонско-Албанскиот Граничен Појас (XV-XVI. Век)*, Скопје: Институт За Национална Историја, 2009.
- Hacısalihioğlu, Mehmet. "Makedonya", *DİA.*, C. 27, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003: 437-444.
- Halaçoğlu, Yusuf. "XVI. Yüzyılda Sosyal Ekonomik ve Demografik Bakımdan Balkanlarda Bazı Osmanlı Şehirleri", *Belleten*, LIII/207-208 (1989):637-681.
- Hehn, Poul. "Man And The States In Serbia, From The Fourteenth To The Midnineteenth Century: A Study In Centralist And Anti-Centralist Conflit", *Balkan Studies*, S. 27/I, Thessaloniki 1986:3-27.
- İbrahim, Mehmet. "Eski Yugoslav Sınırları Dâhilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi", *Vakıflar Dergisi*, C. XXIV, Ankara 1994:291-306.
- İnalçık, Halil. "Rumeli", *DİA.*, C. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008:232-235.
- İnalçık, Halil. *İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kâyser-i Rûm Fatih Sultan Mehmed Han*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- İnalçık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğunda Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- İnbaşı, Mehmet. *Rumeli Yörükleri (1544-1672)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2000.
- İnbaşı, Mehmet- Kul, Eyüp. *Balkanlarda Bir Türk Şehri: Üsküp (Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- İnbaşı, Mehmet. "Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti", *Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı*, S. 66/1:805-819.

- Kayapınar, Levent. “Balkanlar’a Yapılan Türk Göçlerinde Coğrafya ve Kimliğin İzleri”, *Tarih Boyunca Uluslararası Göç ve Göçmenlik*, ed. Selami Fedakâr-Arife Karadağ-Ahu Selin Erkul Yağcı içinde 57-84. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Kodal, Tahir. “Makedonya’nın Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/29 (2014-Güz):377-396.
- Kul, Eyüp. “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) Sonrası Üsküp’e Gelen Muhacirlerin Durumu (1877-1885)”, *Anasay*, S. 8, Mayıs 2019:11-42.
- Netkova, Bilyana P. “Makedonya Cumhuriyeti Anayasasına Göre Milliyetlerin Durum ve Hakları”, çev. Erol Tufan, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 12 (1998):205-208.
- Oran, Baskın. “Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik (Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 48/1-4, Ocak-Aralık 1993:109-120.
- Şabani, Güner. *2001 Makedonya Etnik Çatışması ve Çözümü: Çerçeve Anlaşmasına Giden Süreç*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Şahin, İlhan-Emecen, Feridun M.-Halaçoğlu, Yusuf. “Turkish Settlements In Rumelia (Bulgaria) In The 15th. And 16th. Centuries: Town And Village Population”, *IJTS*, C. IV, S. 2, (1988):23-40.
- Tatar, Volkan. *Eski Yugoslavya’da Yeni Devletler: Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Uzgel, İlhan. “Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 47/1 (1992):217-244.
- Yeni, Harun. “Osmanlı Rumeli’sinde Yörük Teşkilatı, Kökeni ve Nitelikleri”, *OTAM*, S. 42, Güz 2017:187-205.
- Yıldırımıldal, İnan. “Yugoslavya’nın Dağılması Sürecinde Türkiye’nin Uluslararası Örgütleri Krize Yönlendirme Çabaları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 20/3 (2018):417-441.
- Yiğit, Ali. “Balkan Yarımadası’nın Beşeri ve Coğrafya Özellikleri ve Türk ve/veya Müslüman Nüfus Varlığı”, *Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı*, S. 66/1, Mart-Haziran 2015:943-971.
- Yücel, Mualla Uydu. “Balkanlar’daki Türk Boylarının (Peçenek, Uz, Kuman) Sosyo-Kültürel Değişimlerinde Osmanlının Rolü”, *Balkanlarda İslam Medeniyeti Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliğleri Bükreş, Romanya/1-5 Kasım 2006* içinde 715-739. İstanbul: IRCICA Yayınları, 2011.

İnternet Kaynakları

- <https://ticaret.gov.tr/data/5b8bf9f613b87619c43c42d8/Makedonya%20Tatil%20G%C3%BCnleri%202019.docx>, Erişim 6 Şubat 2021.
- Deutsche Welle Türkçe. “Makedonya’da Protestocular Meclis’i Bastı”, Erişim 29 Ocak 2021. <https://www.dw.com/tr/makedonyada-protestocular-meclisi-bast%C4%B1/a-38622852>.
- Deutsche Welle Türkçe. “Sığınmacı Gruevski ve yeni Balkan Rotası”, Erişim 29 Ocak 2021. <https://www.dw.com/tr/s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1-gruevski-ve-yeni-balkan-rotas%C4%B1/a-46364969>.
- Dzihat Aliju. “Osmanlı’nın Üsküp’teki Mührü: Taşköprü”, *Anadolu Ajansı*, Erişim 9 Şubat 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/osmanlinin-uskupteki-muhru-taskopru/741234>.
- Gjorgiev, Dragi. “Osmanlı Mirası Makedon Torbeşleri: Batı Tarihi İkilemler ve Çağdaş Uyuşmazlıklar Üzerine” *TASAM Uluslararası Balkan Kongresi*, s.301-304, Erişim 2 Şubat 2021. <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3716/>

osmanli_mirasi_makedon_torbesleri_bati_tarihi_ikilemler_ve_cagdas_uyusmazliklar_uzerine.

Годишен Извештај Од Регистарот На Вработените Во Јавниот Сектор 2019, (Министерство За Информатичко Општество И Администрација, Март 2020), s.47, Erişim 6 Şubat 2021. https://www.mioa.gov.mk/sites/default/files/pbl_files/documents/reports/izvestajreg2019.pdf.

Hacer V. Sulooca. "Makedonya Devlet Okullarında Okutulan Ders Kitaplarında Türkler ve Osmanlı İdaresi", Erişim 20 Nisan 2021. <http://yenibalkan.com/tr/gundem/makedonya-devlet-okullarinda-okutulan-ders-kitaplarinda-turkler-ve-osmanli-idaresi>.

Hamdi Fırat Büyük. "Balkanların Yeni Kâbusu: İşid", Erişim 10 Şubat 2021. <http://panorama.khas.edu.tr/balkanlarin-yeni-kabusu-isisid-221>.

http://mondediplo.com/IMG/pdf/LMDfeb08_Map2.pdf, Erişim 5 Şubat 2021.

<https://balkan.edu.tr/sss/>

<http://vizyonuniversitesi.web.tr/#about>, Erişim 10 Şubat 2021.

<https://www.vizyon.edu.mk/tr/contents/vizyon-176>, Erişim 10 Şubat 2021.

Kerimi, Salim. "Иселувањето На Турците Беше Планско И Систематско", Erişim 27 Ocak 2021. www.salimblog.wordpress.com/2017/02/17/иселувањето-на-турците-беше-планско-и/.

Одлука За Прогласување На Амандманите IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII u XVIII На Уставот На Република Македонија, (Скопје: Република Северна Македонија Министерство За Локална Самоупава, 16 Ноември 2001), Erişim 6 Şubat 2021. <http://mls.gov.mk/images/laws/zakoni/Odluka%20za%20proglasuvanje%20na%20Amamdanite%20IV,%20V,%20VI,%20VII,%20%20VIII,%20IX,%20X,%20XI,%20XII,%20XIII,%20XIV,%20XV,%20XVI,%20XVII%20i%20XVIII%20na%20Ustavot%20na%20%20RM.pdf>.

Попис На Населението Домаќинствата и Становите Во Република Македонија 2002, (Скопје: Република Македонија Државен Завод За Статистика, Мај 2005), Erişim 6 Şubat 2021, s.34. <https://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf>.

Попис На Населението, Домаќинствата И Становите Во Република Северна Македонија, 2021 - Прв Сет На Податоци, (Скопје: Република Северна Македонија Државен Завод За Статистика, 2021), Erişim 26 Ağustos 2022. <https://www.stat.gov.mk/pdf/2022/2.1.22.10Popis-mk-en.pdf>, s.5.

T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. "TİKA'dan Makedonyalı Çiftçilere Pirinç Tohumu", Erişim 6 Şubat 2021. https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tikadan_makedonyali_ciftcilere_pirinc_tohumu-4308.

Tamga Türk. "Üsküp'te İrkçi Saldırıya Uğrayan Türk Okulunun Duvarı Boyandı", Erişim 6 Şubat 2021. <https://www.tamgaturk.com/haber/uskupte-irkci-saldiriya-ugrayan-turk-okulunun-duvari-boyandi-17221.html>.

Vassilis Pergants, "The Meaning And Effects Of Erga Omnes Within The Prespa Agreement of 17 June 2018 Between Greece And North Macedonia", Erişim 29 Ocak 2021. <http://www.qil-qdi.org/the-prespa-agreement-between-greece-and-north-macedonia-and-the-settlement-of-the-name-dispute-of-objective-regimes-erga-omnes-obligations-and-treaty-effects-on-third-parties/>

Yeni Balkan Gazetesi, "2019'da 112 bin Türk Turisti Ağırladık", Erişim 30 Ocak 2021. <http://yenibalkan.com/tr/makedonya/2019-da-112-bin-turk-turisti-agirladik>.

Yeni Balkan Gazetesi. "2021 Nüfus Sayımı: Türkler, Makedonya nüfusun yüzde 3,86'sını oluşturuyor", Erişim 26 Ağustos 2022. <https://yenibalkan.com/tr/gundem/2021-nufus-sayimi-turkler-makedonya-nufusun-yuzde-3-86-sini-olusturuyor#:~:text=%C4%B0statistik%20kurumunun%20a%C3%A7%C4%B1klad%C4%B1%C4%9F%C4%B1%202021%20N%C3%BCfus,T%C3%BCrklerin%20oran%C4%B1%20y%C3%BCzde%20>

3%2C98.

Yeni Balkan Gazetesi. “Büyükelçi Sökmensüer İřtip’i Ziyaret Etti”, Erişim 15 şubat 2021. <https://vimeo.com/51522627>.

Yeni Balkan Gazetesi. “Konçe’de 21 Aralık Kutlamaları”, Erişim 6 şubat 2021. <http://yenibalkan.com/tr/gundem/konce-de-21-aralik-kutlamalari>.

Yeni Balkan Gazetesi. “Kuzey Makedonya Türkleri Sayım Değerlendirme alıştayı 2021”, Erişim 20 Nisan 2021. <http://yenibalkan.com/tr/gundem/kuzey-makedonya-turkleri-sayim-degerlendirme-calistayi-2021>.

Yeni Balkan Gazetesi. “Kuzey Makedonya’nın Hava Sahasını Yunanlar Gözetecek”, Erişim 29 Ocak 2021. <http://yenibalkan.com/tr/makedonya/kuzey-makedonya-nin-hava-sahasini-yunanlar-gozetecek>.

Yeni Balkan Gazetesi. “Makedon ve Bulgar Tarihçiler özüm Arayışında”, Erişim 29 Ocak 2021, <http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/makedon-ve-bulgar-tarihciler-cozum-arayisinda>.

Yeni Balkan Gazetesi. “Nüfus Sayımı Yasası Meclisten Geçti”, Erişim 29 Ocak 2021. <http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/nufus-sayimi-yasasi-meclisten-gecti>.

Yeni Balkan Gazetesi. “Tarihi Bezistende ‘Makedonya Makedonlarındır’ Yazısı”, Erişim 6 şubat 2021. <http://yenibalkan.com/tr/makedonya/tarihi-bezistende-makedonya-makedonlarindir-yazisi>.

